
ETAk enpresa-munduaren aurka eragindako estortsioari eta indarkeriari buruzko txostena

---

Ebaluazio-taldea:
Izaskun Sáez de la Fuente Aldama (koord.)
F. Javier Arellano Yanguas Galo Bilbao Alberdi
Xabier Etxeberria Mauleon Jesús Prieto Mendaza

Deustuko Unibertsitateko
Etika Aplikatuko Zentroa

2017ko martxoa

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren
enkarguz egina

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia

Aurkibidea

1. Sarrera.	4
1.1. Ikuspegia eta helburuak.	5
1.2. Metodologia.	6
2. Estortsioaren agerpenari eta bilakaerari buruzko datu esanguratsuak.	8
3. Biktimen ikuspegia.	10
3.1. Estortsioaren biktimen tipologia: prebentzioko laguntzailetik hildako enpresaburura.	10
3.2. Biktimen dilema moralak zuhurtziazko etikaren aurrean.	11
3.3. Estortsioaren ondorioak.	16
4. Kaltegile estortsiogileak: moralgabetasunaren muina.	18
5. Bitartekariak, prozesuaren itzaleko pertsonaia aktiboak.	20
5.1. Biktimaren aldeko bitartekaritza.	20
5.2. Kaltegilearen aldeko bitartekaritza.	21
5.3. Gizartearen aldeko bitartekaritza.	21
5.4. Norberaren onerako bitartekaritza.	22
6. Erantzukizunaren zirkuluak: gizartetik estatura.	23
6.1. Gizartea.	23
6.2. Alderdi politikoak.	27
6.3. Enpresaburuen elkarteak.	29
6.4. Estatua.	30
7. Administrazio publikoentzako gomendioak.	32
7.1. Abiapuntua eta helburua: biktima izatea aintzatestea.	32
7.2. Funtsezko kontu bat: nola itzultzen dira biktima horien eskubideak?	32
7.3. Alderdi juridiko oso korapilatsua: estortsioa jasaten duenaren jarduna inguratzen duten delituak.	34
8. Bibliografia.	36

---

1. Sarrera

2016ko martxoan, ETAk enpresa-munduaren aurka eragindako estortsioari eta indarkeriari buruzko txosten bat eskatu zion Deustuko Unibertsitateko Etika Aplikatuko Zentroari (EAZ) Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritzak. Txosten hori EAZk azken lau urteetan gidatu duen diziplinarteko azterlanetik ateratako ondorio nagusietako batzuetan oinarritzen da, eta politika publikoetarako zenbait gomendio biltzen ditu.

Txostena sarrera honekin hasten da. Helburuak eta erabilitako metodologia argitzen dira hemen, biktimak bizikidetzaren demokratikoa berronertzeko ardatz hartzen dituen ikuspegi etikotik. Bigarren kapituluak ETAren estortsioaren agerpenari eta bilakaerari buruzko inkognita batzuk argitzen edo zehazten dituzten datuak ematen dira. Hirugarren kapituluak, zabal eta trinkoenean, biktimak dira arreta gunea: estortsioa pairatu zuten pertsona guztiak biktima direla azpimarratu ondoren, haren aurretik eta ondoren izan zituzten portaerak gorabehera, tipologia bat aletzen du, pairatutako biktimizazioaren intentsitatea irizpide hartuta, estortsioa jasaten dutenek aurre egin behar dieten dilema moralak zuzentzeko etikaren pean birkokatzen ditu eta xantaia-prozesuek eragindako ondorio nagusietako batzuk aztertzen ditu. Laugarren kapituluak kalteak aztertzen ditu: praxi beldurtzailea zuzentzeko azterna oro deuseztatu ondoren, haien sendatze moraleranzko bidea erakusten du, haiek eta kide izandako erakunde terroristak eragin zituzten biktimen eskutik beti. Bosgarrenak bitartekaria aztertzen du. Pertsonaia garrantzitsua da estortsio-prozesuen kudeaketan eta oharkabean igaro izan da bere izaeratik beragatik: haren balorazio etikoak estuki lotuta dago honako galdera honi: noren alde egin zuen bere lana (biktimaren, kaltegilearen, gizartearen edo bere buruaren alde)? Seigarrenak gizartearen eta haren erakunde nagusietako batzuen jokabidea aztertzen du; izan ere, haren demokraziaren kalitate etiko eta politikoaren adierazle nagusietako bat da. Txostena amaitzeko, gomendio batzuk egiten zaizkie erakunde publikoei, biktima izaera aintzatestearen inguruan ardaztuta. Horretarako, zenbait kontu eztabaidatu eta haientzako erantzuna bilatu behar da; besteak beste, biktima horiek egitarako, justiziarako eta konponketarako dauzkaten eskubideak asetzeari eta estortsioa jasan duenaren jardunak ingura ditzaketen delituei aurre egitea.

1.1. Ikuspegia eta helburuak

1.1.1. Estortzioa, hutsune ezkutua erakunde terroristari buruzko ikerketan

ETAren terrorismoak sufrimenduz, herioz eta suntsiketaz bete ditu gure kaleak. Indarkeriak eragin erabakigarria izan du eguneroko bizimoduan eta, haren ondorioz, herritarren sektore gero eta zabalagoek bizi behar izan dute urteetan eta are hamarkadetan eskolta baten gerizpean. Euskal gizarte osoa izan da indarkeriaren biktima. Baina adierazpen horrek ez du aitzaki izan behar erakunde terroristak, gizartearen zati esanguratsu baten txaloen eta adostasunaren pean eta beste zati baten axolagabekeria isilaren pean, pertsona jakinei eragin dien sufrimenduaren tamaina lausotzeko edo arinkiaz tratatzeko. Talderik kaltetu eta ikusezinenetako bat enpresaburuek, exekutiboek eta lanbide liberaletako profesionalek osatzen dute; mehatxuak, jazarpena, bahiketak eta atentatuak jasan dituzte¹. Talde horrek indarkeria mota berezi bat jasan du, estortzio ekonomikoa, estortzioa egiten zionaren jarduera hilgarriaren derrigorrezko finantzatzaille bihurtzeko asmoz. ETAk sarrerak beste iturri batzuetatik ere lortu bazituen ere, bere funtsetako asko enpresei eragindako larderiako presioaren bidez lortu ditu.

ETAren aurkako indarkeria aztertu gabe dago, talde horren ekintza terroristei eta haren aktibisten bizitzari, erakunde armatuaren eta haren ingurune politikoaren bilakaera politikoari, eta haren jardueren biktimei buruz mota askotako hainbat azterlan egin badira ere. Gai horri buruzko eztabaidarik ez dagoela ikusteak agerian jartzen ditu erakunde publikoetan, gizarte erakundeetan eta zenbait estamentutan, hala nola unibertsitatean, izan ditugun gabezia larriak; eta berrikusi egin behar ditugu. Hutsune hori konpontzeko, Deustuko Unibertsitateko Etika Aplikatuko Zentroak (EAZ) —azterlana hasieran bultzatu zuen Bakeaz erakunde desagertuaren lekukoa hartuta—, ikerketa proiektu baten garapena gidatu zuen lau urtez (2012-2016). Haren helburua euskal enpresaburuek pairatutako indarkeria diziplinarteko ikuspegitik aztertzea eta dokumentatzea izan da, bereziki haren bi alderdiri helduz: estortsioari eta bahiketari. Txosten honetan haren emaitza nagusietako batzuk aurkezten dira. Emaitza horiek barne mintegiak eginez egiaztatu eta aberastu dira, landutako arloetako adituen lankidetzaz izanik².

1.1.2. Lekukoaren zentraltasuna oroimenaren eta bizikidetzaren berroneratze etikoaren zerbitzura

Shlomo Ben Ami israeldar politikari, diplomatiko eta historialariak oroimenari datxekion gatazka eta haren konponezina azpimarratzen ditu; izan ere, justiziaren eta bakearen artean hautatu behar da, haren iritziz. Bakean bizitzeko bidea orria pasatzea da, politika biziei baitagokie eta ez hildakoei. Baina bakea indarkeriarik eta hertsadurarik eza baino gehiago da. Reyes Matek (2009) —eta txosten hau bat dator jarrera horrekin— oroimenaren eta politikaren arteko gatazka gainditu daiteke baldin eta, Walter Benjaminek argudiatzen zuenez, bizien justiziaren eta hildakoei justizia egitearen arteko lotura ezartzen bada, gabezia orainera ekarriz.

Horretarako, hil ez diren —gehienak aztertutako gaien— edo, nahi bada, «ahantzuraren heriotza» pairatzen duten biktimak ere izan behar dira gogoan. Oroimenerako, iraganaren, orainaren eta etorkizunaren arteko lotura aztertu behar da ikuspegi soziologiko eta etikotik; hots, iraganak etorkizunarentzat duen esanahi politikoa eta etorkizuna eraikitzeko duen erabilgarritasuna aztertu behar dira (Halbwachs, 2004).

Gaur egun, oroimenari buruz dauden eztabaidetako asko Auschwitzen ondoren sortu dira; gaizki erradikalaren laborategia izan zen hura eta, bertan, bi lege mota geratu ziren agerian, indarkeriazko ñabardurak dauzkaten hainbat gatazkatan mimetikoki errepikatu ohi direnak. Ikusiko dugunez, bi lege mota horiek behin eta berriro agertuko dira txosten honen aztergaietan. Lehenengoa, krimen bereko heriotza bikoitzaren legea: heriotza fisikoa eta heriotza hermeneutikoa (*gaizkiaren legea*). Hilketen aurretik, bitartean eta ondoren, ikusezin bihurtzeko diskurtsoa oso produktiboa da xede kriminaletarako eta haiek hutsaltzeko. Bigarren legea «oroimenerako betebeharra» da, biziraun duten biktimen oihuari estuki lotutako justizia agindu kategoriko bat (*ongiaren legea*). «Inoiz gehiago ez» basakeria ez errepikatuzko printzipioa betetzeko ezinbestekoa

¹ *Vidas rotas* obraren arabera, ETAk hildako pertsonetatik 33 negozio-gizonak ziren, 55 langile kualifikatuak eta 50 autonomoak (Alonso, Domínguez eta García, 2010: 1228). Eta, López Romoren (2015) datuen arabera, bandak 1968 eta 2001 artean informazioa bildu duen pertsonen % 11,7 kategoria horietakoak ziren.

² Zati batean, behintzat, zorretan dago txosten hau pertsona hauen ekarpenekin: Florencio Domínguez, F. Javier Merino, Gaizka Fernández Soldevilla, Kepa Aulestia, Pablo Díaz Morlán, Teo Santos eta José María Ruiz Soroa.

---

da egindako kaltea eta haren bidegabekeria salatzea eta biktimen oroimenari bizirik eustea. Herritarren bizikidetzaren eta belaunaldi berrien sozializazioaren berroneratze etikoaren funtsezko oinarria izan behar da printzipio hura, emozioen kudeaketa egokiaren bidez (Camps, 2012; Nussbaum, 2014) eta, bertuteen ikuspegi etikotik, sufrimenduaren eta indarkeriaren aurreko errukia eta sumina bultzatu eta gorrotoaren eta bazterkeriaren bideak eten behar ditu.

Biktimen oihuaren bertsio hermeneutikoak ahanztura berez betetako iragarpena bihurtzeko tentazioa ez izaten lagundu behar digu; baina ez hori bakarrik, kaltegile izen zirenen oroimenaren manipulazioa edo, haien errealitatearen ikuspegia partekatuz eta haien indarkeriazko jardunbideei babesa emanaz, zuzenean edo zeharka haien laguntzea ere ekiditea ahalbidetu behar digu. Oroimenaren manipulazioak akats etiko sakinak erakusten ditu, biktimak eta kaltegileak erantzukizun kolektiboko estalki nahasgarri baten pean nahastean. Zenbait estrategiak, hala nola negazionismoak, errebisionismoak, desitxuratzeak edo parekatzeak (Alonso, 2012: 14) hedarazten dituzten diskurtsoen funtsa denok akatsak egin ditugula onartu beharra da —«denok gara errudunak», eta haren korrelatua «inor ez da erantzulea» da. Diskurtso horrek nolabaiteko distantziakidetasuna darabil zeinak, kontziente edo inkontzienteki, krimenak egin dituztenak errugabetzea eta haien zigorgabetasuna erraztu eta biktimak birbiktimizatzea ekar baititzake. Horregatik, politika publikoek herritarrek adi egon ahal izatea eta diskurtso nihilista, errugabetzaile eta etorkor oro, mende erdiz erabilikoa indarkeria testuinguruan jartzen duena, deslegitimatzen sakontzea erraztu behar dute.

Jakin badakigu estortsioaren biktimek hainbat jarrera, batzuetan kontrakoak, dauzkatela pairatutako biktimizazio-prozesuekin egin behar denari buruz. Batzuk gerta daitekeenaren beldur dira oraindik, edo zalantza egiten dute zauri zaharrak berriz irekitzea egokia den. Beste batzuek, ordea, egia, justizia eta konponketa-rako duten eskubidea bermatzeko eta sozial eta politikoki ez errepikatzearen printzipioa, «inoiz ez gehiago» delakoa, bultzatzeko baldintzak sortzen laguntzearen alde egiten dute; edo are logika biak, ahaztu beharre-rena eta gogoratu beharre-rena, kontrakoak eman badezakete ere, batzuetan lekukotasun bereberean gain-jartzen dira. Txosten honetan heldu zaion gogoeta prozesuak biktimak moralki osatzeko eta ez erruduneste-ko aukerak ekarri nahi dizkio etorkizunari.

Oroimenean elkartasuna erakusten duten komunitate horiek eraikitzeko biktimek zentraltasuna izan dezaten, garrantzi berezia eman behar zaio *lekukoaren lekukotasunari*, biziraun duten biktimen edo hildako, bahitutako edo estortsioa jasandako pertsonengandik afektiboki hurbilak izateagatik biktima direnen lekukotasunari. Indarkeriaren biktima batek bere esperientzia kontatzen duenean, orainetik eta bere subjektibotasunetik gogoratzen du (*gertakarien atzera begirako ikuspegia*). Hori ez da aitzaki gisa erabili behar biktimizazio-prozesuaren eta hari datxekion sufrimenduaren garrantzia edo haren bidez erakusten den egia morala gutxietsi edo erlatibizatzen. Oroimena kritikoki berronartzeko, lekukotasun horiek (edo haien birsortze artistikoa edo literarioa) akademikoki osatu eta argitu behar dira, filosofiak eta gizarte zientziek ematen dituzten bestelako iturriak eta hurbiltzeko tresnak erabilia (Etxebarria, 2013: 179-183).

1.2. Metodologia

Txosten hau eragin duen proiektuak bi iturri mota erabili ditu, bata dokumentala eta bestea lekukotasunen bilketan oinarritua. Gaia jorratzen duten dokumentuak aztertu ziren, argitaratu direnak eta zenbait artxibategi eta hemerroteketan daudenak: monografia espezializatuak, aldizkarietako eta prentsako artikulak edo iritzi-azterketak. Azterketa horri esker gai batzuetarako iturririk, hausnarketarik eta saiakerarik ez dagoela hauteman ahal izan da. Izan ere, gertakari horren bereizgarrietako bat ikusezin izatea da eta ikerketa sakinak baino ezingo dute hori zuzendu. Baina, gainera, hasieratik, gure ikuspegia eta lekukoei ematen dien garrantzia direla-eta, gure lan-eremuaren giltzarria deritzogu indarkeriaren biktimen euren, haien senideen eta, kaltetuak izan gabe, euren espezializazio akademikoagatik edo lanbideagatik —hala nola analistak, agintari politikoak, abokatuak, enpresa-erakundeen arduradunak, sindikalistak, intelektualak eta abar— ikerketaren zenbait alderdi argitu zitzaizketen pertsonen ikuspegiari. Ikuspegi hori biltzeko bi tresna osagarri erabili ziren: hirurogeita sei elkarrizketa sakon, zeinetan informatzaileek euren esperientziak kontatu baitzituzten, eta ehun eta berrogei *on line* galdetegi. Informatzaileetako askok ordaindu ez zutela adierazi zuten. Gizartean zilegi eta onargarritzat (eta ez lotsagarritzat edo laido soziala eta are jazarpen judiziala jasateko modukotzat) hartzen diren portaera-ereduekin bat datozen jarrerak eta jokabideak erakuts zitzaizketen pertsonak euren lekukotasuna errazago emateko prest egon ziren. Logikoa da.

Elkarrizketak egiteak eta transkribatzeak denbora hartu zuten; izan ere, hasieran bereziki, zeuden baliabide ekonomikoak eta giza baliabideak urriak ziren eta, batez ere, zailtasunak zeuden informatzaileek landa-la-

nean parte hartzeko. Egindako hiru kontaktutatik bat baino ez zen aurrera atera. Zenbait arrazoi egon ziren horretarako eta haien artean ezin dugu alboratu biktimen aldartea, beldurretik eta eszeptizismotik sumin eta amorruraino doazen sentimenduen eraginpean. *On line* galdetegiari dagokionez, gai bereziki korapilatsua izan zen, bai haren diseinu teknikoari, bai informatikoki gauzatzeari dagokienez.

Proiektu mota eta erabilitako metodologia direla-eta, bereziki zorrotzak izan behar izan genuen ikertzaileen erantzukizun etikoari dagokionez. EAZk eta jardun zuten ikertzaileek baimen informatuaren, konfidentialtasunaren eta anonimotasunaren printzipioetan oinarritutako konpromisoa hartu genuen landa-lanean parte hartu zuten informatzaileekin.

- Azterlanaren helburuak, eskatutako parte-hartzearen mota eta irismena, eta ikerketaren emaitzen erabilera argitu zitzaizkien lehenbizi elkarrizketatu behar ziren pertsonari. Halaber, emango ziguten informazioa erabiltzeko baimena eskatu zitzaien.
- Bestalde, ikerketa-taldeak baino ez zekien partaideen identitatea eta, gainera, haiek identifikatzeko bidea eman zezaketen datuak ez zabaltzeko konpromisoa hartu zuen kide bakoitzak, dokumentu bat sinatuta. Anonimotasuna bermatzeko, sakoneko elkarrizketen grabaketak eta hitzez hitzeko transkripzioak kode alfanumeriko batekin erregistratu eta artxibatu ziren, ekipo informatiko bateko fitxategi enkriptatu batean; azterlana amaitutakoan, eta informatzaileek kontrakoa adierazi ezean, grabaketak eta transkripzioak Deustuko Unibertsitateko EAZn geratuko dira gordailuan. *On line* inkestari dagokionez, erabili zen teknologia anonimotasuna bermatzen du, aplikazioan bertan azaltzen zenez.

Komenigarria da argitzea zer espero daitekeen eta zer ez *on line* elkarrizketa eta galdetegietatik. Kasu bietan, Etika Aplikatuako Zentroak bultzatu zuen parte-hartzea baina, bere izaeragatik beragatik, ezin genuen kontrolatu azkenean galdetegi birtualak betetzea nortzuek erabakiko zuten. Elkarrizketei dagokienez, berriz esan behar dugu haiekin nahitako lagin bat diseinatu genuela eta, beraz, ez daukala batere asmorik adierazgarritasun estatistikoa izateko eta, azpimarratu denez, gai hain labaina izateak erabat baldintzatu zuela informatzaileengana iritsi ahal izatea. Gai batzuetan diskurtsoak duen saturazioa, ordea, nahiko adierazle fidagarria da kontaktutako bizipen asko partekatuak direla ondorioztatzeko.

Analisiaren ikuspegia zehaztean adierazi dugunez, beren bizipenak kontatzen dituztenean, biktimek euren ikuspegitik egiten dute eta iragana orainetik gogoratzen dute. Haien ekarpenak funtsezkoak dira pairatutako biktimizazio-esperientzien subjektuarterako berreraikitzerako: nola sortu eta gertatu zen estortsio-prozesua, nola bizi izan zuten eurek eta haien familiek, zer dilemari egin behar izan zioten aurre, zer erabaki hartu zuten eta nola eta zergatik egin zuten, gizartearen eta erakundearen sostengurik sentitu zuten, eta abar. Baina, berriz esango dugu: aktore sozial, ekonomiko eta politiko jakin batzuen portaera objektibatzen edo bizi izandako dilemen gako etikoetatik interpretatzeko beste iturri mota bat erabili behar da. Beste erkaketa hausnartua ahalbidetzen dute haiek, ahozko iturri horien hermeneutikari heltzeko erabilitako diziplinen berezitasun epistemologiko eta metodologikoekin bat datorrena.

Azken batean, zorrotzasun akademikoan eta zintzotasun intelektual partzial eta ez neutralean oinarritutako azterlan baten emaitza da txosten hau. Partziala, hemen eskaintzen den estortsio-prozesurako eta haren zokoetarako hurbilketa zenbait diziplinatik, eta ez beste batzuetatik, egindakoa delako, gertakariaren opakutasunak eta iturriak eskuratzeko zailtasunek baldintzatuta. Kokatua eta ez neutrala, alteritatearen etiketatik (Levinas, 2011) biktimen ikuspegia hartzen dugulako erreferente epistemologiko eta arautzaile. Beren biktimizazio-prozesuen kontaketa bidez, funtsezko faktorea dira haiek gertatutakoaren egia morala argitzeko eta nahastutako gainerako aktoreen portaera ebaluatzeko.

---

2. Estortsioaren agerpenari eta bilakae-rari buruzko datu esanguratsuak

---

Sarreran adierazi dugunez, ezinezkoa da ETaren jarduera terrorista haren ekonomia kriminaletik bereiztea, eta azken hura lapurreten, bahiketen eta estortsioaren bidez egin zuen presiotik. Ondorio esanguratsuak atera badaitezke ere, batez ere poliziak goi-karguen edo erakundearen ekonomiaren arduradunen atxiloteta dela-eta bahitutako dokumentuen bidez, lortutako emaitzak nolabaiteko zuhurtziaz hartu behar dira, zalantzarako tartea utzirik.

Etakideek urteak behar izan zituzten euren borroka bereziari ekiteko behar zuten dirua lortzeko. Erakundea armazko lapurreten bidez autofinantzatzeko gai izan arte, diru-iturria haren kideen harpidetzak eta haren aldekoen dohaintzak izan ziren. 1964 baino lehenago, zuzenean ere biltzen zuen dirua ETak, bere ordezkarien bisitaren bidez. Sistemaren funtzionamendua nahiko erraza da: erakundearen ordezkariak negozioen jabeen edo zuzendarien aurrean agertzen ziren, hasiera batean ideologia abertzalea zutenen aurrean baino ez, eta, euren jardueren eta beharizan larrien berri eman ondoren, laguntza finantzarioa eskatzen zieten. Ustez, dohaintza horiek borondatezkoak ziren, baina horri buruz nolabaiteko anbiguitasuna dago jardun horren hastapenetatik eurretatik. Hirurogeiko hamarkadaren erdialdeaz geroztik, laguntzeari uko egiten zieten aurkako mehatxuak esplizituak izan ziren, baina hurrengo hamarkadaren hasierara arte, frankismoaren azken orduetan, ez zuten *Los Cabras* zeritzenez³ sortu zerga iraultzailea izen okerreaz ezagutzen dena. ETApn-k lehenago eta Komando Autonomo Antikapitalistek eta ETAm-k gero, berehala kopiatu eta doitu zuten sistema, azken talde horri irabazi handikoa gertatu zaiona. Lehenengo ahaleginak gorabehera, ETak Ángel Berazadi eta Javier Ybarra bahitu eta hil arte baino ez zen estortsioa emaitzak ematen hasi, enpresaburuek ez zirelako talde terroristaren nahiei amore eman euren buruen gainean hiltzeko mehatxu sinesgarria egon arte⁴.

Kalkulatzen denez, 10.000 pertsonak baino gehiagok jasan dute xantaia (Domínguez, Fernández Soldevilla eta Merino, 2015: 42). Florencio Domínguezek darabiltzan datuen arabera⁵, 2008 arte estortsioa jasan zuten enpresaburuen kopurua bederatzi milatik gorakoa da, 1993az geroztik ETak gutunetan sartu zituen kode alfanumerikoak aztertuta segurtasun-indarrek finkatu ahal izan zutenaz. Xantaia 2010 arte luzatu zenez, kalkuluen arabera, 1993tik ordura arte, xantaia jasan zutenen kopurua hamar mila ingurukoa izan liteke; haren iritziz, prozesuaren hastapenetatik berrogeita hamarreko hasierara arte eragindako pertsonen kalkulua «izugarri zaila da».

Gai honi aurre egitean edonork bere buruari egiten dion beste galdera bat da ea biktimek ordaindu zuten eta, askotan, haren judizio morala erabakia bata ala bestea izatearen arabera izango da. Ezinezkoa da ia ziurtasunez jakitea. *Relatos de plomo. Historia del terrorismo en Navarra* azterlanean (2014) esaten denez, Bizkaian, Nafarroan eta Araban estortsioa pairatu zutenen % 5-6k baino ez zuten ordainduko, eta Gipuzkoan, aldiz, kopurua % 13raino ere iritsi liteke (Marrodán *et al.*, 2014: 34). Bestalde, Domínguezek

---

3 Xabier Zumalde buru zuen fronte militarra, erakunde armatutik bereizi zena ETaren Talde Autonomoak izenekoak osatzeko, hirurogeiko hamarkadaren erdialdean tesirik ezkerzaleenak nagusitu ondoren. *Los Cabras* zeritzenez hogeitaz eskutitz inguru bidali zizkieten «Oñati, Bergara eta Arrasate inguruko enpresaburuei; izan ere, han geneukan indarrik handiena eta, noski, han ginen ezagunen». «Kopuru txiki» bat eskatzen zitzaion, 2.000 pezeta (2014ko 133 euro) kontratatuta zeukaten langile bakoitzeko; kopuru horrek «urterokoa izan behar zuen espainiar Estatuari ordaintzen zioten zerga konpentsatzeko». Proiektuko ikerketa-taldeak eskutitz horietako bat kontsultatu ahal izan zuen; Zumaldek pentsatutako metodoa ETaren zenbait adarrek geroago hobetuko zutenaren zuzeneko aurrekaria zela berrets daiteke dokumentu horren bidez. Bigarren eskutitza zen, oroigarri bat, Oñatiko eraikitzaile batek jasoa. «Bere kotizazioa» ordaindu behar zuela gogorarazten zitzaion han. Uko eginez gero, «benetako errepresaliak hartu beharko ditugu. Garestia da borroka, bizia jartzen dute batzuek, beste batzuek ahal dutena jarri behar dute. Badakizu zuk hori» («Estortsio-gutuna», 1975/02/05). «Euskal Erresistentzia»-k sinatzen zuen testua, *Los Cabras* zeritzenez erabiltzen zuten izena. Ahalegin horrek ez zuen emaitza ekonomikorik izan ia. 1977an, hauteskunde demokratikoen eta Amnistiaren Legearen ondoren, Xabier Zumaldek *Los Cabras* taldeaz geratzen zena desegin eta Espainiara itzuli zen.

4 Gaizka Fernández Soldevillak 2015eko martxoaren 15an, *Oroimena, etika eta justizia: ETak enpresaburuen, zuzendarien eta profesional liberalen aurka erabilitako estortsioa eta indarkeria* izeneko ikerketa proiektuaren esparruan (2012-2016) egindako «ETak enpresaburuen aurka eragindako indarkeria, ikuspegi historiko bat» mintegian emandako datuak.

5 *Oroimena, etika eta justizia: ETak enpresaburuen, zuzendarien eta profesional liberalen aurka erabilitako estortsioa eta indarkeria* izeneko ikerketa proiektuaren esparruan (2012-2016) «Terrorismoaren finantzazioa demokrazian» izenaren pean emandako hitzaldia.

azpimarratzen duenez, estortzioa jasan zuten gehienek ez zioten xantaiari amore eman baina, era berean, amore eman zutenak behar beste izan ziren ia mende erdiz jarduera armatuaren finantzaketa bermatzeko; horiek amore eman ez balute, taldeak ezingo zuen ez biziraun ez jardun. Lehen hamarkadetan, estortzioa askoz pertsonalizatu eta zuzenagoa izan zen, eta azkenetan, aldiz, informatizatu eta masifikatu egin zen, Merkataritza Erregistrotik, burtsako kotizazioetatik eta are erroldatik eta zentsutik ateratako datuak erabiliz.

Ikerketa-kazetari eta Oroimenaren Zentroko egungo zuzendari denak darabiltzan daturik esanguratsuenen artean komeni da, gutxienez, hauek gogoan hartzea:

- a) hirurogeita hamar eta laurogeiko hamarkadetan XXI. mendearen hasieran baino askoz baliabide gehiago izan zituen eta, hala, 1986an ETAREN aurrekontua 4,5 eta 6 milioi euro artekoa bazen, 2004an kopurua ez zen 2 milioira ere iristen, eta lotura estua sumatzen da erakunde terroristaren ahultasun operatibo gero eta handiagoaren eta dirua biltzeko ahalmen gero eta txikiagoaren artean;
- b) bahiketarik erreskatatzeagatik sartutako kopuruak 101-104 milioi eurokoak izan ziren eta iraun zuen urteen erdian finantzatu ahal izan zen haiei esker;
- c) estortzioaren «goren» aldia laurogeiko hamarkada izan zen, estortzio-aparatu guztia Frantzia ze goenean —haren aktibistentzako santutegiarena egiten zuen orduan— eta xantaiaren negoziazioak eta kobrantza egunaren argitan eta zigorgabetasun osoz egiten ziren, polizia esku hartzearen bati ere beldurrik gabe;
- d) ETAREN ingurune politikoak xantaia-prozesuetan parte hartu eta dirua biltzeko eta kudeatzeko zenbait rol hartu ez ezik, finantza-fluxua egon zen haren eta erakunde terroristaren artean eta alderantziz;
- e) estortzioaren biktimen erresistentziarik handiena Araban eta batez ere Nafarroan gertatzea lurralde bietan giroa mundu abertzalearen hain aldekoa ez izatearen eta, batez ere, Nafarroako kasuan ikusten denez, enpresa-zuzendariak xantaiari aurre egin ahal izateko biktimei laguntzak eta baliabideak jartzeko hartu zuten erabaki irmoaren ondorio da.

ETAk enpresaburu, zuzendari eta profesionalen aurka erabilitako indarkeriak ondorio ekonomiko garrantzitsuak ere izan ditu. Egindako elkarrizketek agerian utzi dutenez, deslokalizazioa eragin, inbertsioak moteldu eta talentuari eustea eta enpresa-bokazioak sustatzea oztopatu zituen. Arduradun politiko askok ere ematen dute ondorio horien lekukotza. Halakoak gertatu izanak eztabaida ezina dirudien bitartean, haien irismena eta maila makroekonomikoan izandako eragin erantsia ebaluatzea askoz zailagoa da. Bi motatako zailtasunak daude. Lehenik, ezinezkoa da enpresaburuaren aurkako zuzeneko indarkeriaren eragin ekonomikoak ETAREN jardunak orokorrean izandako ondorioetatik bereiztea. Bigarrenik, ETAREN jardunaren ondorioa ebaluatzea ere oso zaila da, haren jarduera ekonomian eragin oso handia izan duten beste eragile askorekin bat datorrelako denboran: krisi industrialak, EBri atxikitzea, deszentralizazio eta autogobernu prozesua, ekonomia kanpora zabaltzea, eta abar. Ahalegin batzuk egin dira inpaktu horren ebaluaziora hurbiltzeko. Abadie eta Gardezabalena (2003) da analisi kuantitatibo mota horren erreferentzia. Haien metodologia sofistikatuak Euskadik BPG 1980 eta 2000 urteen artean izandako bilakaera erkatzen du «eraikitako» eskualde batenarekin, zehazki, ETAREN jarduera esanguratsuen aurre-aurreko unean Euskal Autonomia Erkidegoaren antzeko ezaugarriak zeuzkaten espainiar eskualdeen sintesiarenarekin. Funtsean, ETAREN jarduera ez delako Euskal Autonomia Erkidegoaren bilakaera ekonomikoaren konparazioan kontrafaktualarena egiten duen eskualde sintetikoarenetik bereizten duen ezaugarri bakarra. Izan ere, azken urteetan kuantifikatzeko egin diren ahaleginek zenbait emaitza eman dituzte eta agerian utzi dute erabilitako aldagaien oso mendeak direla. Horrek, bestalde, zalantza asko sortzen ditu emaitzen sendotasunari buruz. Beraz, dirudienez, maila makroekonomikoko ikerketa ez da etorkizun handiko bidea ETAREN jardueraren inpaktua aztertzeko.

Enpresa mailako analisia emaitza interesgarriak eman ditzakeen beste ikuspegi bat da. Erregistroetan eta merkataritza-ganberetan datuen sail historikorik bagego, nolabaiteko kuantifikazio mailako ikerketa bat egin liteke. ETAk jardun zuen urte guztietarako halako daturik egotea oso zaila dela aurreratuta, ordea, badirudi enpresa esanguratsu batzuen kasuko analisia biderik egokiena izan daitekeela. Hurbilketa hori ez litzateke kuantitatiboa, baina estortzioak enpresen erabakiei nola eragin dien ulertzen lagunduko luke, ekonomiaren ibilbiderako izan duen garrantzia ondorioztatuz hala. Ezin izan da analisi hori egin EAZREN ikerketaren esparruan egindako elkarrizketak erabiliz. Sarreran adierazi denez, gure elkarrizketek biktimizazio-prozesua eta biktimen ikuspegia ulertzea bilatzen zuten, baina ez daukate datu sistematikorik enpresen ibilbidean izandako ondorioei buruz. Lan hori egiteke geratzen da, estortzioaren biktimei ez ezik, gizarte osoari ere justizia egiteko.

---

3. Biktimen ikuspegia

Bidegabeki kaltetzen duen indarkeria baten inpaktuaren ondorioz bihurtzen da pertsona bat biktima (*pasibotasuna-pasioa*); eragileak bihurtzen ditu biktima, bere buruarentzat haiek bitarteko hutsa bihurtuz (*manipulazioa*). Horretarako, haien gogoia menderatzea bilatzen du. Horregatik, estortsioa pairatu duten pertsona guztiak euren duintasunaren bortxaketaren biktima errugabeak dira, zein ere diren xantaia pairatu aurretik eta ondoren izandako portaerak, eta biktima izanik, dagozkien eskubideak eduki eta gure elkartasunaren hartzaile aktiboak izan behar dute. Funtsezko kontua da hori; ez litzateke zalantzan jarri behar eta errepi-katzen jarraitu beharko da gizartean maiz ez delako horrela ikusi. Orokorrean herritarrak ere biktimatzen har balitezke ere, gizarte osoak eta haren kide guztiak pairatzen baitituzte terrorismoaren ondorioak —are gehiago, bortxazko ekintzen benetako azken helburua dirudite, haien gaineko ondorioak eta zuzeneko biktima nozitzen dituztenak desberdinak badira ere—, arriskua dago ideologizazio argia gertatzeko halakotzat *esklusiboki* jotzen baditugu: biktimaren profil argia disolbatzea, pairatzaile jakinak eta haien beharrianak ahaztea, erantzukizun kolektiboa kentzea, subjektuaren abstrakzioa (herria, gizartea, Estatu), indarkeria-*ren* onuradunen eta kaltetuen arteko alde argia lausotzea —eta are aldatzea—, eta abar.

Miresgarriak dira estortsioa jasan duten pertsona batzuen jokabideak, zeinengan argi eta garbi sumatzen baita heroismo morala —esaterako, ez ordaintzea eta egoera publikoki salatzea—, hala nola José Legasarena (1978an hil zuten, bere estortsio-prozesua desegiteko operazio polizial eta judizialean parte hartu eta bi urtera) eta Juan Alcortarena (1980an estortsioa jasaten zuela salatu eta eskutitz ireki baten bidez ez ordaintzeko erabakia azaldu zuen prentsan). Beste batzuk, aldiz, kritikoki ebaluatu behar dira, baina printzipio hau erlatibizatu edo deuseztatu gabe: biktima bat norbaitek bere ekintza immoral eta bidegabean bidez biktima bihurtzen duen bakoitzean agertzen da.

3.1. Estortsioaren biktimen tipologia: prebentzioko laguntzaitetik hildako enpresaburura

Estortsioan, kalteko pasibotasunaren eta erantzuneko jardueraren arteko tentsioa zenbait modutan agertzen da eta *estortsioa jasan duen biktimaren tipologia* bat sortzen du. Jasandako hertsapena zenbat eta gogorragoa izan, tarte txikiagoa dauka biktimak kalitate etikoko erantzun askea emateko.

Estortsiogilearen biktimizatzeko ekimenetik, printzipioz mailarik baxuenean, estortsioa jasaten duenari «laguntzaile prebentiboa» esan dakioke. Lehenago edo geroago, ETak «ekarpen ekonomikoa» eskatuko diola auresuposatzen du eta, mehatxu oraindik lauso horren presioaren pean, berak eskaintzen du lehenago bere burua eta bere familia kalte handiagoetatik babesteko eta nozitutako kaltea minimizatzeko. Aurretikoa balitz bezala bizitzen du estortsioa, baina aurretiko bakararra horretarako aukera da. Horrek ez du esan nahi, ordea, kontua txikia denik; hala pentsatzen duenak daukan egoera -sozial eta pertsonal- zehatzaren araberakoa izango da, hein handi batean. Arrazoizkoa izan daiteke hura gertatzen den testuinguruak *ex ante* eragindako beldurra; izan ere, irudimenean espero den kaltearen aurrerapena gertatzen da, eta aurrerapen horren oinarria objektiboa da. Edonola ere, estortsiogilearen ekimena lausoa da hemen —eta berari nahi du hori berak—, eta estortsioa jasaten duenarena, aldiz, formalki oso hertsatuta egon gabe, esplizitua da.

Bigarrenik, ETak eskutitz tamalez ospetsuaren bidez estortsioa esplizituki egiten diona dago. Hura jasotzen ez den bitartean eta, agian, biziraupen sen hutsez, ez da espero postontzian hura aurkitzea, baina errusiar erruleta bezala bizitzen da egoera: «zeunden egoera horretan bazenekien, tira, beste edonori bezala toka zekizukeela» (E05)⁶. Haren etorrerak lehengoaren eta ondorengoaren arteko marra bat egiten du, «guztiz seinalatuta sentitzen zinelako» eta bizitza bera betiko aldatzen delako, «minbizia zeneukala esan balizute» bezala zen (E03, E15, E18). Sentipenak nahasten dira: zalantza eta norberaren segurtasunaren haustura sinesgaiztasun, babesgabetasun eta ezintasunarekin. Galdera bera da beti: «Zergatik egiten didate estortsioa niri?» (E19), eta hala, pertsona mehatxatuak, inkontzienteki, indarkeriaren logika makurra dauka barneratuta; izan ere, egunerokotasunean normaltzeko bere helburuak zurrizko argudioak proposatzen ahalegintzen da bera. Enpresaburu abertzaleen artean galdera horrek ñabardura bereizgarriak har ditzake; izan ere, badirudi «eskutitza»-ren bidez, erakunde terroristak zalantzan jartzen duela «euskal kausa»-rekin daukan konpromisoa; arrazoibide horrek duintasunaren bortxaketari dagokionez estortsioak dakarrena minimiza dezake berez, zein ere den biktima, eta alde makurra egiten du xantaia «logikoki» jasaten dutenen

---

⁶ Parentesi arteko erreferentzia elkarrizketatuak identifikatzeko sistemari dagokio.

eta estortsioa jasateko arrazoirik ez dutenen artean. Estortsiogilearen ekimena esplizitua, sendoa da orain. Haren atzean mehatxu baten indar osoa dauka, ETAk, egitateen bidez, guztiz «benetakoa» dela frogatzeko ardura izan baitu. Eskatu gabeko eskutitz gorrotagarria jasotzea bestearen indarkeria pasiboki hartzearen hasiera baino ez da, eta hark eta estortsioa jasaten duenaren ekimenak (ekimenik ezak) elkarri eragingo diote. Halako hertsapen batek, zuzeneko denak, bere norainokoan ere inguruabarrek zehazten dutenak, eragin argia dauka askatasunean, eta ekimenerako aukerak oztopatzen ditu. Hala ere, hor diraute haiek baina, erresistentziaren bidea hartzen badu, norberaren eta familiaren arrisku larriaren aukerarekin.

Estortsioaren mailak gora egiten du erabat *bahiketa* bihurtzen denean, izan ordaindu ez delako, izan horrela hasten delako, baldintza oso latzetan eginda eta bizia galtzeko mehatxuari lotuta. Hemen biktimia bihurtzen duen pasibotasuneko unea oso gogorra da, pertsona osoa biltzen du, kaiolatutako gorpuztasunean kokatuta, ihesaldi bakarria bahitzailearekin kontaktua duen isolamenduan. Bahituaren barruko gogoia bere atze-mailaarekiko loturarik gabe irauten saia daiteke, baina ekintzarako benetako gaitasuna mugatuta dago; eta lehenengo ere, denboraren poderioz, larriki zaurituta geratuko da pixkanaka. Ekimenik badago, dakartzen erantzukizunarekin eta arriskuarekin, familiaren esku geratzen da: aringarria baino gehiago, beste sufrimendu bat bahituarentzat, berak orokorrean saihestu nahi duena harengan ikusten duelako, bere gordintasun eta publizitate osoarekin.

Kaltegilearen ekimen suntsitzailearen eta haren biktimaren pasibotasunaren goren maila lehenengoak bestearen «exekuzio»tzat hartzen duena da, enpresaburu edo zuzendari baten *hilketa*. Biak, pasibotasuna eta indarkeria, paroxismora iristen dira. Baina balirudike horrexegatik hain zuzen ere estortsioaren eremutik atera garela. Egiatan, ordea, horretan ere, haren adierazpen gorenera iritsi gara. Ezin zaio estortsioa egin bizi ez denari, haren familiari egin dakioke estortsioa, baina benetan eta esplizituki bilatzen dena ETAk estortsiogaitzat jotzen dituenen artean «izua eragitea» da. Bahiketak berak horixe hauspotzen zuen, baina hilketa haren biderik boteretsuena da. Horrela, hilda, hil zuen erakundeak erantsitako manipulazioa nozituko du hildakoak: izua menderatzeko arma gisa hedatzeko erreferentzia izango da, enpresa-jarduera osoa blaitzen duen klima bat sortuko du. Orduan, biktimizazioaren aurreko erantzuna gizarte erakundeen —enpresaburuen erakundeak barne, baina ez haiek bakarrik— eta erakunde publikoen eskuetan geratzen da erabat.

3.2. Biktimen dilema moralak zuhurtziazko etikaren aurrean

Jarduera ekonomikoaren eremuan ETAk zabalduko ikarak bereizgarri jakin bat dauka beste batzuen aldean, esaterako, kazetariei edo irakasleei egindakoen aldean. Haiengandik, zenbait ekintza, hezkuntzaren eta iritzi publikoaren eremuan ETArri aurka egiten diotenak, inhibitzea nahi du. Enpresaburu, zuzendari eta profesionalen aurkako mehatxuaren bidez, berriz, ekintza bat eragitea nahi da, ordaintzea, ezaugarri oso berezia izanik: egiten duena eskatzen duenaren bortxazko ekimenarekin nahasten du, hots, estortsioaren ekintzarekin berarekin, kaltegileak, aldi berean, estortsioa jasaten duena biktimia izatea eta bere gaizkiaren partaidekide bihurtzea bilatzen du. Alegia, beldurtze hori, objektiboki, dinamika erruduneslea da eta aurka egiteko erantzunak inhibitzea bilatzen du. Bere buruarentzako eta bere familiarentzako kaltea ekiditeko, kaltearen ugaltzearen kide objektibo, biktimizazioaren erantzule bihurtzera bultzatzen du, jasotako diruarekin armak erosten zirelako beste pertsona batzuk izutu eta haren borondatea bortxatzeko eta are haien aurkako atentatuak egin eta bizia kentzeko. Horregatik, pertsonak xantaiari amore eman bazion, zaila egin zaio bere burua biktimatzat hartzea eta, batez ere, bere egoera ezagutaraztea.

Landa-lanean elkarrizketatutako pertsona asko konturatzen ziren ordaintzeak zekarren bidesari moralaz —«Esan egiten zuen, berak ezin zuela ordaindu [...] 10 milioirekin hilko zituen guardia zibilen kopurua esaten zuen» (E59)—,⁷ eta kasu batzuetan euren hutsaltasunaz ere bai, bazekitelako irteera oso zaila izango zela sorgin-gurpil moduko batean sartzen zirela,⁸ informatzaile bakan batzuek azpimarratu egiten dute ez

7 «Familia arrazoiengatik oso hurbila den pertsona baten... lekukotasuna daukat. Eta ideia oso argi bat zeukan; hau esaten zuen: "Horiei eman diezaiekedan ogerleko bakoitza norbait hil dezakeen bala bat erosteko ogerleko bat da". [...] estortsioa, are mehatxuak erabilita, jasan zuen jendea ezagutu dut, eta adore ikaragarria erakutsi zutenak euren etxera joan ziren unean» (E53).

8 «[...] ordaintzen baduzu, ez zara ahazten, bigarrena etorriko da eta hirugarrena etorriko da» (E26). «Gurpilean sartzen bazara ez zara inoiz irtengo ...» (E28). «Zera esaten nion beti, "Begara, ordaintzen baduzu, hurrengo eskutitza bidaltzeko hurrengo zigilua erosteko aukera emango diozu jende horri. Alegia, lehenik, zuk ez duzu zure arazoa konponduko aseezina delako hori. Askotan gertatu delako ordainduko duzu orain eta urtebete barru zera esango dizute: —'Aizul!'; —'Arraioa! eman egin nizuen!'; —'Bai, baina hura...'"» (E52).

---

zutela ordaindu ez zeudelako prest euren ondarearen zati bat inori emateko⁹. Ezin da alde batera utzi, ordea, indarkeriak testuinguru bereziki zail eta traumatikoan jartzen duela biktima, baldintzatu egiten duela, bakardadean eta erakundeek alde batera utzita eta bere inguruneak ezikusiarrena eginda —edo estigmatizatuta—, eta sufrimendu karga gehigarria erantsi du horrek. Zentzu horretan errefusatu behar dira, azkarregiak izateagatik, xantaiari amore eman dioten estortsioaren biktimen aurreko alde aurretiko kondena morala ezartzen duten judizio zorrotzak. Halaber, hasieratik errefusatu behar da iradokizun «sozial» sinplista eta bidegabe hau: merkatu kapitalista batean ziharduten enpresaburuak edo profesionalak izateagatik, erantzukizunen bat eduki zezaketen euren biktimizazioagatik.

Hobetsi dugun zuhurtziazko etika printzipio moralak inguruabarrekin —hemen, giltzarriak, arrisku objektiboa eta beldur subjektiboa— eta ondorioekin uztartzen saiatzen da, testuinguru hutsekoa izan gabe testuingurua kontuan hartzen duen erabaki batera hurbiltzeko. Zuhurtziazko ikuspegi horri lotuta, baina aldi berean espezifikotasunekin, kontuan hartu behar da derrigortutako betebeharraren eta supererogatorioaren arteko aldea, hortik ekintza moralerako ondorioztatzen diren joerekin, oso egokiak baitira estortsioaren kasuan.

3.2.1. Xantaiaren “pribatizazioaren” joko pozoitsuak baldintzatutako inguruabarrak

ETAk estortsioa egindako guztientzat, hauek izan dira funtsezko inguruabarrak: jasandako mehatxua, ekintzako errealitate objektibo gisa; bertan kokatutako arriskua, zehazten zaila den balizko errealitate objektibo gisa; beldurra, mehatxuaren eta arriskuaren aurreko erantzuneko errealitate subjektibo gisa. Jasandako mehatxuak, dagoen errealitate gisa, biktimizazioaren esperientzia agerrarazten du, eta izutzaile gisa erakusten du kaltegiea. Gertatzen denean hainbat sentipen agertzen dira —beldurraz gain beste batzuk daude, indartsuak eta askotarikoak, hala nola sumina, edo adoregabetea, zentzu bikoitzean, gogorik eza, eta ordura arte sendoak ziren printzipio moralak zalantzan jartzea—, pertsonaren arabera hainbat modu eta intentsitatean ager daitezkeenak, erabakitze egoerak ere izanik. Mehatxuak, bestalde, zenbait intentsitate maila dauzka eta hain larria den estortsioaren opakutasunaren eta arrakastaren eragile erabakigarrietako bati estuki lotuta dago intentsitate hori, haren *pribatizazioari*; horretan lagundu zuten, modu oso desberdinetan eta, noski, oso bestelako arrazoiengatik, ETAk eta xantaia jasan zuten pertsonak. Estortsioa jasan duten enpresaburu gehienek pribatutan gorde zuten arazoa —«hitz egiten ez zen gaitz kolektibo bat zen» (E18)—, bai gertukoak ez kezkatzeko bai hartu behar zuten erabakian baldintzatuak ez izateko edo euren edo familiaren gainerako mehatxua handiagoa izatea saihesteko —ETAren laguntzaile sarearen gertutasuna ezagututa—, edo euren gizarte eta auzoko ingurune zirkuluen erantzunaren beldur zirelako, eta batzuetan baita sare politiko, polizial eta judizialaren erantzunaren beldur ere, gobernuaren siglen unean uneko kolorea gorabehera isurtzeak egoten zirelako maiz¹⁰. Hasierako garaietan batez ere «ETAren estortsioaren pean egotea tabu zen» (Marrodán, zuz., 2015: 61). Nolabaiteko «erruduntasun sentipena» izaten zuten euren inguruan sortutako sufrimenduagatik eta euren familia arriskuan jartzeagatik (Almenara, 2015: 149-150). Batzuek eskutitzak bota edo are erre egin zituen, inork ez ikusteko; beste batzuek, ordea, tiradera batean gorde dituzte. Kasu batzuetan, enpresa handien segurtasuneko protokoloek eurek eskatzen zuten inori egoeraren berri ez emateko, ezta familiari ere, erakunde terroristak eskutitzak jaso zirela jakin ez zezan, eta horrek estres handiagoa sor zezakeen. Batzuetan, egoera korapilatu egiten zen, estortsioa jasaten zuen pertsonaren senide batzuk edo are seme-alabaren bat ideologiko eta politikoki bat zetorrelako mundu abertzalearekin. Beste kasu batzuetan, familia bereko zenbait belaunaldik edo kidek pairatu zituzten estortsio-prozesuak —bahiketak eta atentatuak barne—, eta familia-nukleo zabalaren eguneroko bizitzaren parte ziren (E08). Bakan batzuek estortsioa jasateagatik harrotu edo ETAren kausa porrotetik egitear zegoen enpresa bat edukitzeari lotuago eta sindikatuen presio larriaren pean zegoen desertzioa zuzitzeko erabili arren (E28)¹¹, askok enpresa-erakundeak edo poliziarik ere ez zieten jakinarazi.

---

9 «[...] begira iezadazu begietara, pentsa ezazu zeuk, morroi horiei 60.000 euro ordaintzea [...] Kristoren dirutza ordaintzen dut nik zergetan, zuk uste duzu horrez gain hori ordainduko diedala nik morroi horiei? Ez [...]» (E02).

10 «[...] haren familia deitu zidan: “Aizu, aita ez da agertu”; “Aizu, atzo pilotatik irten zen”; “Ez esan!”. Hau eta bestea. Eta orduan, Gobernuaren ordezkariarekin hitz egitea otu zitzaidan. Tira, familia, ezer berretsita egon aurretik, kazetariaren deiak jasotzen hasi zen» (E03).

11 «[...] Kriatiagatik eta sindikatuen eskakizunengatik korapilatzen hasi zenean, zuri ez zitzaizun ETA agertu. Nik, behintzat, ez daukat zuri agertu izanaren albisterik. Isildu egiten naiz, nik haiei ez diet honetaz ezer esango, interesdunei, aizu. Baina nik badakit hark ez zuela ETAgatik alde egin; enpresa gobernatzea oso deserosoa gertatzen zitzaielako alde egin zuen, ordura arte *manu militari* gobernatzen zuelako eta han ez zelako inor mugitzen, ezta? [...]» (E49).

Gizarteak estortsioa bazegoela jakitea nahi zuen erakunde terroristak, amore ematearen aldeko klima sortzeko, baina ez haren eragin zuzenaren pean zeudenek, eta estrategia horrek,aldi berean, euren egoera ez salatzen bultzatzen zituen biktimak. Taldeak ordaintzeko erresistentziak sumatzen zituen unean, ordea, ikusarazteko prozesu bat hasten zen eta horrek larderiaren sentipena areagotzen zuen, mehatxuaren errealitatea jendaurrean agerian utzirik. Ez da gauza bera bahiketa batean datorrena eta eskutitz bat jasotzean datorrena. Eta ez da gauza bera eskutitz oso pertsonalizatua, berariazko jarraipen baten ondorio dena hartzea, eta enpresaburu, zuzendari edo profesionalen zerrenda orokor bat erabilia bidalketa masibo batean kokatzen dela jakiten den beste bat jasotzea. Eta ez da gauza bera eskutitza niri iristea eta ondoren nire semeari iristea. Ezta eskutitz bakar bat iristea edo mezuak denboran sistematikoki errepikatzea eta haien edukia gero eta mehatxagarriagoa izatea: haietan, kausaren aldeko ekarpen bat eskatuz ez egitearen ondorioak azpimarratzera pasatzen zen, hots, helburu militar bihurtzea (E12)¹². Era berean, enpresaburuen eta profesionalen aurkako atentatuek eta bahiketek amore eman ezean besteei gerta zekiekeenaz ohartarazten zuten eta, segurtasun-indarrek jakin zuten, enpresaburuek ordaintzea errazago onartzea lortzen zuten. Azken batean, mehatxua bera zenbat eta gogorrago izan, hertsapen handiagoa egongo da askatasunarentzat, ulergarriagoa izango da estortsioa jasan duenaren erantzuna maila etikorik onenera ez iristea. Inguruabarrak eta segurtasun-indar publikoek babesteko berme irmorik ematen ez zutela kontuan hartuta, estortsiogileek xantaia pribatizatzea «humanoki ulergarria» da, baina ikuspuntu objektibo batetik estortsiogileen lana erraztu zuen.

Hertsatutako askatasunaren mugak eta aukerak markatzeko erabakigarriena beldur subjektiboa da. Subjektiboa izateak ez du galarazten, beldur gisa, guztiz benetakoa izatea; aitzitik, subjektuaren erabakian zuzenean eragiten duena da arrazoi horrexegatik. Berez, zuhurtziak, dakarren errealitatearen analisiarekin, gure beldurra ohiko mailara birbideratzen ditu, laguntza positiboa ematen digu erabaki zuzena hartzeko, errealitatera doitzeko. Baina laborri bihurtzen denean, gure erabakitzeko prozesua, askatasun argiaren erabilera blokeatzen du, eta erantzukizuna ahuldu egiten da, batzuetan indargabetuta geratu arte. Txosten honek oinarri hartu duen ikerketan elkarrizketatutako enpresaburuak, oro har, «arazoizko» beldurra sentitu duela ematen du, askatasuna inhibitzen ez duena, baldintzatzen badu ere, baina beldur patologikoak daudela iradokitzen du, batzuetan familiako kide batzuegan —eta horrek, noski, haren erabakiari eragiten dio— batzuetan enpresaburu ezagunen batengan¹³, eta batek berariaz adierazi du «famiaren segurtasuna beldur gaindiezina» dela. Beldurtzaile/izutzaileak, hain zuzen ere, beldurra ahalik eta gehien pizten saiatzen da, erabat makurtzeko erantzunak lortzeko. Gure elkarrizketatu batzuen artean, beldurrak bultzatuta ordaintzea erabakitzen zuenak ez zion bere buruari galdetu ere egiten dirua zertarako erabiliko zen edo, bestela, galdera kanpotik eragiten zen: «Ez nuen horretaz pentsatzen eta begira [...] psikologo batek min handia egin zidan galdera egin zidan. Eta gainera, logikoa deritzot, neurri batean, galdera hori egiteari, baina hau esan zidan: —“Aizu, ez zenuen inoiz pentsatu diru horrek jendea hiltzeko balio zuela?”. Baina horrelaxe, aizu. Eta zera esan nion: —“Hara, hori esatea besterik ez nuen behar” [...] Alegia, ez zitzaidan burutik pasa ere egin diru hori zertan erabiliko zen, bagenekielako zertan erabiliko zen [...]» (E56); ordaindu eta zenbait urtetara, eta beharbada erruduntasun sentipen horren aurreko defentsa-mekanismo gisa, «ezabatu duela ematen du» (E60).

3.2.2. Etikoki eska daitekeenetik jokabide heroikora

Estortsioan arazoa, berez, ez datza estortsioa jasaten duen pertsonak dauzkan xedeen moraltasunean. Arazoa, beraz, edo batez ere, bitartekoetan eta haiek xedeekin duten loturan datza. Bitartekoa —hemen giza ekintza bat dena— ez da bitarteko huts gisa ikusi behar, ontasuna bilatzen den xedean bakarrik kokatuta; aldi berean berez moraliki denegatik ikusi behar da, berez ona izateko ahalegina eginez. Estortsioa jasaten duenak hau galdetu behar lioke bere buruari, erabakian azkarregi eta oker jokatzeko saihestuz: ordaintzen ez badut estortsiogileak familiari eragin diezaiokkeen kaltea era arazoizkoan saihestu daiteke? Elkarrizketatuek diotenez, badirudi egoera batzuetan hala dela, eta beste batzuetan, aldiz, arriskua larriagoa da. Azken horietan baino ez litzateke ordaintzeko aukera pentsatu behar. Oso garrantzitsua da hori, argi eta garbi onak diren bitartekoekin lortutako xedearen kalitatea hobea delako beti. Bestalde, defenda daiteke norberaren familia babestu beharra era oso oinarrizko eta pertsonal batean senti dezakegun betebeharra dela, eta sozialki positiboa dela eta ez dagoela

12 «[...] tonuan gora egiten duten lau eskutitz dira, aizu. Hau bidali dizugu, bigarren aukera bat daukazu, azkenean herriaren etsai jo eta nire familia-ondasun guztiak-eta mehatxupear daudela ohartarazi arte» (E07).

13 Esaterako, euren inguruko guztiak jaso dutenean eskutitza jaso ez duten enpresaburuei, balizko arrisku zehaztugabe baten aurrean estutasun eta larridura, edo zainduta sentitzeko obsesio bihurtzen duten «anormaltasuna», eta abar. Izua gizartean nola hedatzen den erakusten du horrek ere.

---

beharrezko justizia eta elkartasun orokorraren aurka. Estortsioa jasaten duenaren kasuan haren familiak jasandako kaltearen aurrean duen erantzukizuna trinko eta lehentasunezkoagoa balitz bezala. Eta indarkeria terroristaren aurreko gizalegezko betebeharra, benetan, guztiona balitz bezala —maiz, zoritxarrez, alde batera uzten dena—, baita harena ere, baina erantzukizun partekatuko betebeharra, zeinean agintari publikoei dagokiena oso garrantzitsua bailitzateke. Hori dela-eta, mehatxatuak bere familiari zor dion leialtasuna lehenetsiko luke biak gatazkan daudela sentitzen duenean, eta gizarteari eta segurtasun-indarrei dei egingo lieke zeinek berea eta bere gaitasunen barruan bere gain aktiboki hartzera. Joera hori bahiketaren aurrean areagotzen da; ordaintzeko erabakia estortsio zuzena jasaten duenaren familiari pasatzen zaio, eta harengan bere biziagatik egon zitekeen kezka ardatza izateari utzi eta ordaindu ezean seguruenik hilko den beste baten —aitaren, senarraren— bizia bihurtzen da ardatz. Batzuetan ez gara konturatzen gogoeta horiek moralki labainak direla, baina ulergarriagoa da estortsioa jasan duen pertsonaren eta haren familiaren bizipenaren bat etortzea zeinek, mugako egoera batean, ez baitute moraltasunetik urrundu nahi eta aldi berean barru-barruan sentitzen duenari leial izan nahi baitute. Hain zuzen ere, zer egin baloratzeko unean, informatzaile batzuek gutunaren bidez izandako estortsioaren esperientzia eta pertsona maite baten bahiketaren bizipenaren artean bereizten dute: «Ordaintzea, arraioa, zera deritzot...; noski, ez dut kritikatu hori egin duena, ezta? Bahitzen bazaituzte, bai. Nik uste bahitzen bazaituzte dena egingo nukeela ordaintzearen; bahituta, dena egingo nuke. Bost axola legeak zer dioen, diru hori Gernika berriz bonbardatzeko erabiliko duten..., berdin da zertarako. Ordaindu egingo diet nik. Ez dit axola [...] Baina besterik gabe eskutitz bat bidali didatelako..., ez. Nik, ez... Ez» (E18).

A priori uste dugu ordaintzen ez duenaren aukera morala ordaintzen duenarena baino hobea dela, baina gero gerta daiteke batek estrategikoki ez ordaintzea ETaren aurrean ondo babestuta sentiarazten duten segurtasuneko mekanismoak dauzkalako, esaterako, bere enpresak eskainitakoak, eta beste batek ordaintzea babesgabetasunean mehatxu izugarri handia bizi duelako. Estortsioa ez da homogeenoki banatu probintzien artean eta ez die berdin eragin enpresa handiari eta ETE-ei. Elkarrizketatu asko, bai enpresaburuak, bai ordezkari politikoak, bat datoz azpimarratzeko ez zela gauza bera korporazio handi batean lan egitea, zeinak, azken hamarkadetan batez ere, polizia kidegoekin konektatutako euren segurtasun-zerbitzuak baitzeuzkan, edo negozio txiki baten jabea izatea gizarte kontrolak eta ingurune erradikalaren presioak bereziki itotako herrietan, non ugari baitziren mikroestortsio mafiosoko jarduerak —herriko ETako presoei «laguntzeko» kartazalen joan-etorri hain ezagunarekin—, «dentsitate txikiko» oker deitutako terrorismoan koka daitezkeenak: «Estortsioa maila pentsaezinetara iristen zen, alegia, li-txarreriak saltzen dituen dendariarenganaino [...] baina botoa nori ematen dion eta noiz arnasten duen ere badakite [...]» (E31). Hala, presioko teknikak euren benetako oinarri mehatxagarria mozorrotzen zuten, haietatik irabazi txikiagoak lortzen ziren eta subjektu mehatxatuaren profila lausoa zen, ez zelako enpresaburu handi ez ertain bat, ezta profesional ospetsua, ezta lanbide talde bateko kide bat ere, ezpada langile autonomoak, merkataritxiak eta herritarrak orokorrean. Egoera horretan¹⁴, larderiak eta beldur-eragindako paralsiak larriki zauritzen zuten askatasuna, erantzukizun etikoaren printzipioa eratzten duen ardatz gisa; erantzukizun hori, norbanakoarena ez ezik, ez-egiteagatik eta ezintasunagatik agian, gizartearena eta haren erakundeena ere bazen. Erantzukizun etikoko subjektuen, erabakitze prozesua egiten den egoeraren, hartutako aukeraren balorazio etikoaren eta balizko birbiktimizazio sindromeen arteko lotura estua dagoela jakinik.

[...] gero, kontua da zuk nola bizi duzun, ezta?, eta nola barneratzen duzun arriskua, ezta? Baina tira, daukazu segurtasun-inguruneak ez dauka zerikusirik, esaterako, Hernani inguruan dagoen enpresaburu txikiak daukan segurtasun-ingurunearekin. Ez dauka batere zerikusirik. Alegia, askoz babestuago zaude zu, ezta? Eta, noski, ikusi egiten dugu... Nire lagun batzuk ez zeuden enpresa handietan eta haien egoera... askoz korapilatsuagoa zen, guztiz korapilatsuagoa. Hori hala da [...]. Printzipio etikoaren aplikazioa, arraioa, ez naiz ausartzen inor epaitzera. (E16)¹⁵

---

14 «Jardunbide horretan ez da mehatxurik egiten, adeitasunez eta indarkeriarik gabe egiten da, baina... nor dauka kartazala hutsik itzultzeko adorea? Egiten duenak badaki errepresaliak egon daitezkeela. Orain arte inork ezin izan du desagerrarazi gordeko estortsio modu mozorrotu eta mafioso hori, ez delako kopuru jakin bat eskatzen, “borondatea” baizik. Nahi duenak, eman egiten du, eta nahi ez duenak, kartazala hutsik itzultzen du. Orain arte inork ez du hutsik eman» (Giza Duintasunaren Aldeko Elkarte, 2005: 38).

15 «[...] nire mugak daukat eta tira, izugarri ulerkorra izan naiz beti, baina eskutitzik jaso aurretik ere izan naiz, han herrian, bada, denda batekin, txertatuta zegoen enpresaburu txikiarekin zeinak bazekien, tira, zerga iraultzailearekin ez ezik, politikoki nabarmentzen bazen eta “Aizu, hura halako alderditakoa da” baziotsoten, ez zuela zapata gehiagorik salduko. Eta herriatik alde egin behar zuen, agian, ezta?» (E05).

A priori, esan daiteke alde egiteak bere kostuak dauzkala baina edonoren eskura dagoela. Elkarrizketek erakusten dutenez, jazarpen erradikala egunero pairatu ondoren, pertsona batzuek alde egin behar izan zuten Euskal Autonomia Erkidegotik, aldi baterako edo betiko —«hanka egiten zuten edo hilkutxan ateratzen ziren» (E47)¹⁶— eta haientzat, baliabide ekonomiko ugari —beti ez bazen ere— eduki arren, erruduntasuneko sentipena, harremanak haustea eta deserrotzea prozesu oso biziak izan ziren.

Zera esango nieke, «Baina zuek, lotsagabe alaeak...» [...]. «Zertara dator orain on plantak egitea, aizue. Zuek izan baitzarete frustrazio horien, Orihuelan edo Ferrolen bizi den jende horren transmisio-uhala, eta euskaldunak dira, bertokoak. Eta ezin dute botorik eman, eta haien seme-alabak hangoak dira, ez esan hemengoak direla, edo azal iezaiezu zergatik bizi diren han eta ez Euskal Herrian, ezta? Eta haien gurasoak ez dira ez hemengoak, ez hangoak». Eta orain..., hor geratzen da hori. Estortzioagatik ihes egin zuen jende hori (E65).

Beste batzuek ezin izan zuten erbestea jasan, baina itzultzea ere ez zen erraza izan larderia eta presio giroa ez zelako eten:

Eta gero, tira, bazekien hil egingo zutela, argi eta garbi. Orduan, kanpoan bizitzera joateko saio bat egin zuen. Eta gaixotu egin zen kanpoan biziz, eta zera esan zuen orduan: «Euskalduna naiz, euskaldun sentitzen naiz eta nire herrian bizi nahi dut. Ez du ordaindu nahi eta, era berean, ez dut nahi nagoen herritik bota nazaten» [...]. Urte haietan haren bizitza kaotikoa, irregularra... izan zen, zeren egun batean bere etxetik goizeko zazpitan irten zen, beste batean hamabietan; egun batean alde batetik, beste batean bestetik; beste egun batean teilatu batetik ateratzen zen bulegotik, beste egun batean... (E59).

Barruko (Euskal Autonomia Erkidegoko beste udalerrri baterantz) edo kanpoko erbesteak ez zuen zertan behin betikoa izan, asteburukoa edo jaieguneko zubikoa izan zitekeen edo, esaterako, oharkabean pasatzeko betiko oporretan herrira ez joatea, mundu erradikalarekin liskarrak saihestea eta «bakean utz zitzatela» (E09).

Erabakia gidatzen duen aburua testuinguruan jartzea ez da ulertu behar edozein jokabide mota zuzitzeko «atzeko ate» gisa —«kasu guztietan zen moralki onargarria ordaintzea»—; aitzitik, testuingururik gabeko eskakizun abstraktu eta zorrotzak ekiditen ditu —«ez zegoen inoiz onartuta amore ematea». Eta, azken batean, aukera ematen du ikusteko berez negatiboak diren jokabide batzuk agenteari moralki onar dakizkiokeela testuinguru zehatzetan eta asmo egokiak izanda. Ezin zaio inori jokabide heroikoa etikoki inolaz ere eskatu, moralki estimagarria bada ere. Tesi hau defenda daiteke ganoraz: estortzioa jasaten duen pertsonari sortzen zaion dilema moralak egintza supererogatorioei aurre egiteko posibilitatera hurbiltzen du (Heller, 1990: 4040), zehazki hasiera batean betebeharrak orokor batera jotzen duten halako egintzei —biolentoaren ekintzari laguntzarik ez ematea, terroristei ez ordaintzea—, zeinak inguruabarrak direla-eta heroiko bihurtu baitaitezke dakartzaten arrisku handiengatik. Enpresaburu batzuek bakeari egin dioten ekarpenik handiena herriarekiko euren konpromisoa zer puntutaraino izan den adierazten dute enpresa eta politikako ordezkari batzuek euren lekukotasunetan, xantaia ez ordaintzea eta Euskal Autonomia Erkidegoan aberastasuna sortzen jarraitzea erabaki zutenean (E49): «[...] fardel guztia euren gain hartzea izan da sosik ordaindu gabe, aizu. Seigarren eta zazpigarren eskutitza jasotzea izan da; beraz, ez datorkidala orain inor plus baten ordainagiriak ekartzera» (E03). Ez ordaintzeko erabakia jendaurrean ezagutarazi zuten bakarrek hausnarketa eta erabaki moral baten ondorioz eskaini zuten, eta horretan pisu handia izan zuen dimentsio zibikoak. ETari ez ordaintzea ikur bihurtu zutenek -batez ere enpresaburuaren erakundearen ordezkariak izan baziren- gehiago sufritu zuten horregatik ez ordaintzearen egitate materialagatik baino: «Eta sentitzen dut arrisku handiagoa izan nuela horregatik eskutitzagatik beragatik baino» (E03). Elkarrizketatu batek esango duenez, pairatzen duzun estortzioaren aurka publikoki hitz egiten duzunean, «ehizaki» bihurtzen zarela sentitzen duzu, enblematikotzat jo diren kasu batzuetan erakutsi zenez.

ETAren estortzioa, bere dimentsiorik gordinenean, funtsean iraganeko esperientzia den heinean —behin betiko eta guztiz gaudituta irautea espero dezagun—, lerro hauek irakurtzen duen biktimari, eta bizi zuenari etikoki aurre egiteko egokitzat hartzen dituen heinean, hemen esandakoak sufritu eta egin zuena gogorarazi

¹⁶ Edo edozein unetan agian alde egin beharko zutela sentituz bizi behintzat. «Horrexegatik daukagu etxebat Huelvan, beste gauza batzuen artean garai hartan erosi genuena, alde batetik oso merke zegoelako eta, bestetik, uneren batean hemendik alde egin behar bazen. Ez naiz inoiz oso seguru egon alde egin beharko ez genuenik... Ez naiz inoiz oso seguru egon maletak egin beharko ez genituenik. Maletak egiteko prest egon dira beti, ezta? Eta orduan han zaudenean, bada bai, askoz erosoago zaude» (E57).

---

diezaioke batez ere. Kasu batzuetan lasaitasuna eman diezaioke, beste batzuetan nolabaiteko erruduntasuna mugiaraz diezaioke. Labaina da azken kasu hori, zauria bere punturik sentikorrenetako batetik «berrirekitezko lan zail»era hurbiltzen duelako, beste elkarrizketatu batzuek diotenez, agian egokitzeko gaitasuna menderatzen ari denean. Arrisku horren aurrean, komeni da gogoan hartzea, hasteko, mehatxatuak eta haien familiak egoera oso estresagarrian egon zirela erabakitzeke, maiz zalantzan derrigortuta erabakiarazten zieten egoera oso zehatzetan aurre egin ziotela dilema bati, denboraren poderioz agian okertu egin zirela egiaztatu zutela, baina horrekin ez zela erruduntasunik egon zintzotasuna egon bazen. Edonola ere, horietako ezerk ez du galarazten, euren iragana berraztertzean, haietako batzuk konturatzea, garrantzi handiagoa edo txikiagoa zeukan zerbaitetan, moralki huts egin zutela. Hala balitz, etikak berak eskatzen digu mekanismo psikologiko suntsizailleetan kokatu beharrean, gure iraganeko erru morala kontzientzian argitasunez eta erantzukizunez pertsonalki onartzeko, bai haren moduetan bai haren irismenean —horrexek konpontzen du— eta hura berroneratze pertsonal eta zibikorako aukera bihurtzeko, txarto itxita zegoelako berriz zabaldu den zauria ondo orbaindu dadin. Gogoan hartuta beti estortsioa jasan dutenei ezerk ez dizkiela biktima gisa dagozkien eskubideak balio gabetzen, eurek publikoki oso gutxi eskatu eta gizarteak oso gutxi aitortu arren.

3.3. Estortsioaren ondorioak

Ez dira inoiz behar beste azpimarratuko estortsioak bere biktimgan nahiz gizarte osoan izandako ondorio larriak. Biktima batzuek eta haien seniderik hurbilenean aldi baterako nahasmendu psikologikoak eta are kronikoak jasan zituzten eta, orokorragoan, gizarte-uzkurduraranzko joerak, batez ere beldurra edo mehatxuaren sinesgarritasuna zirela-eta estortsioa jasan zuenak edo haren enpresak autobabeseko neurriak urriegitza jo eta eskolta izatea hautatu zuten kasuetan.

Batzuetan, eskutitzak edo beste mehatxu mota batzuk jaso zituzten biktimek eta senideek¹⁷ eguneroko bizi-modura egokitzeko zailtasun handiak izan zituzten eta haien bikote-harremanak ere kaltetuta geratu ziren, estigmaren ondorioak biderkatuz, batez ere gizartearen ulertu ezineko giroan.

Asko sufritu du nire emazteak [...] gizarte fobia izan du. Ez zen iritsi pertsekuzio-mania bat izatera, baina begiratzen ziotela eta zaintzen zutela sentitzen zuen. [...] une batean ezin zen jatetxe batera joan [...] izerditan hasi eta sentitzen zuen antsietateagatik ezin zuelako jan ere egin [...]. Segurtasun eta [...] autoestimua asko galdu du horren erruz. [...] zure etxera datoz gero [lagunak] eta etxe zoragarrian bizi zarela ikusten dute eta kontatzen diezu ez zaudela ondo eta ez dizute sinesten [...]. Bere lagunek errieta ere egiten zioten nire emazteari (E09).

Azken lekukotasun horrek eta antzekoek erakusten dutenez, oraindik oso androzentrikoa den enpresa-munduan, eta salbuespenak salbuespen, emakumeak euren senarren estortsioa ezagutzen ez zuten subjektuak edo, bestela, pazientziaz eta sufrimenduz bizi ziren subjektuak izan ziren. Estigma eta haren ondorio fisiko, psikologiko eta sozialak atentatu edo bahiketa baten biktima izan ondoren areagotu ziren:

Eta ataka horrek, ezta?, dena galdutzat emateak, makurtuta sentitzeak, babesgabe sentitzeak, gutxietsia, apaldua sentitzeak, ezta?, bizi osorako baldintzatu zuen [...]. Bahiketaren ondoren zenbait ondorio gertatu ziren eta haietako bat une horiei lotu dut beti [...] Beste batzuk, ordea, bigarren mailakoak dira, ez daude bahiketari hain zuzenean lotuta baina tira, zerikusi handiagoa dute [...] horrek zure taldean, zure lagun edo ezagunen gizarte sarean hiri hain txiki batean daukan eraginarekin [...], ezta? Harrezkero bizi osoan bera bahitutakoa izatea, ezta?, zera... izan zena, hura bizi zuena, nahi eta nahi ez, kalean topatzen zutenean, bada, tira, jendeak [...] buruan zeukan hori, eta gorroto zion horri nire aitak. Zerbait... esan behar izatea, azalpenen bat eman (E27).

Ohikoak ez diren autobabes- eta segurtasun-neurriak ikusiezin bihurtu ziren azkenean, oharkabean pasatu ziren gizartearentzat, eta mehatxatuarentzat berantzat ohikeria bihurtu ziren, batez ere denboran luzatzen zirenean. Estortsioa jasan zuten pertsonen seme-alaba batzuek euren gurasoen bizkartzainen itzalpean eman zuten euren haurtzaro eta gaztaro osoa.

---

17 «[...] nire emaztea etxean zegoen nire seme-alabekin, orduan oso txikiak ziren, eta gaez norbait sartu zen, burdin hesiaren gainetik salto egin [...] eta etxeko atean [...] bele bat edo antzeko zerbait utzi zuen [...] burua eta hegoak moztuta zeuzkana [...]. Pot eginda geratu zen [nire emaztea] hor. [...] eta harrezkero, tira, osasun arazoak izan zituen eta oraindik ez ditu gainditu. [...] bizi osorako geratuko zaio hori [...]» (E04).

Bai, bizi osoa [...]. Bizi osoa eskoltarekin. 2002. urtera arte eskolta izan dut beti [...]. Bizi osoan kontaktua jartzerakoan, nire autoaren azpian begiratu dut urteko egun guztietan, alegia [...]. Hegazkin-txartel faltsuekin egin behar izan ditut bidaiak [...] nik, egia esan, lehenengo minututik onartuta neukanez..., onartuta geneukanez, bada, ez dut horrenbeste sufritu [...]. Nire lagunak..., tira, mehatxatutako lagun asko izan ditut, eta tira, izan ere [...] gogoratzan dut nire etxean egin nuen afari bat eta westernetan bezala, etxean sartzean jendeak errebolberrak uzten zituen esekitokian (E12)¹⁸.

Halako neurriek guztiz baldintzatzen zuten haien bizitza, haien askatasuna mugatzen zuten¹⁹ eta estortsioa jasaten zuen pertsona etengabeko alerta egoeran edukitzen zuten; 2011ko udaberrian xantaia behin betiko amaitu ondoren ere gertatu zen hori. Merkataritza edo ostalaritzako lokal baten barruan biktima izateari lotutako ondorio psikologikoaren kasua da: «Jatetxe batean ez naiz esertzen ateari bizkarra emanda [...]. Baina senez egiten dut [...]» (E12)²⁰. Batzuen lana —eskolta izatea— beste batzuen —enpresaburuen— estigmaren eta biktimizazioaren eguneroko oroigarria bihurtzen zen²¹.

Pertsonalizatua izan beharrean mehatxua orokorra bazen —enpresa handi bateko zuzendarien aurka—, onargariagoa zen ETAk bere ekintza kriminalaren helburu hartzeko probabilitatea oso handia ez zela pentsatzea; horregatik, beharbada, eragin txikiagoa zeukan haien eguneroko bizitzetan eta gizarte harremanetan.

Gizartea biktima gisa aztertzen bada, eragina modu askotan bizi izan duela ondoriozta daiteke. Zeharkako biktima gisa, estortsio zuzena jasaten zutenekin zeuzkan harremanengatik. Neurri handi batean bere jardura kriminala egiten jarraitzeko behar zuen finantzazioa xantaiari esker lortzen zuen erakunde terrorista baten etorkizuneko eta balizko biktima gisa. Gizartean bertan eta ekonomiaren eremuan estortsioak izan zitezkeen ondorio negatiboek kaltetuta. Ondorioak, besteak beste, kapitala eremu ez-emankorretara eta zergetarako opakuak zirenetara desbideratzen eta etekin eta zergen murrizketatik inbertsio eta negozioarako aukerak galtzeraino joan zitezkeen, edo enpresaburuak adorea galtzea, enpresarako talentua erakartzeko erakarpenik eza, belaunaldi ekintzaile berriek ez egotea, eta baliabide publikoak segurtasun-neurri berezietarako erabiltzea. Hain zuzen ere, ikuspuntu sozioekonomikotik, estortsioak epe ertain eta luzean izandako ondorio larrienetako bat, agian, enpresa-bokazioen galera izan da —gure informatzaile batzuen arabera—, beste eragile batzuekin batera, industriako edo enpresako tradizioa zuten familien belaunaldi aldaketa urriegiaren ondorioz: «ez dut nahi nire semeak hau bizitzea». ETAREN estortsioak, ordea, kondena moral erradikala mereziko zukeen Euskal Autonomia Erkideari etekinak ekartzeko moduan egin balitz ere. Aringarri gabeko kondena baten zioak biktimak baitira, eta ez kalkulu estrategikoko kontuak. ETAREN jardueraren kostu ekonomikoei buruzko azterlan orotan oso gogoan hartu behar den zerbait da hori, bestalde. Halaber, funtsezkoa da xantaiaren azpikulturak herritarren balio demokratikoetan eragindako kalte sakonak kontuan hartzea.

18 «Horixe zen kontu nagusia, nola azaldu seme-alabei, nola daramazun. Zeren nik, gainera, erabaki nuen ez niola nire bizitzari amore emango eta orduan ikastetxera eramaten nituen seme-alabak beti nire emazteak kanpoan lan egiten zuelako eta neu molda nintekeelako ordutegira eta, beraz, zera esan nuen, haiek eramaten jarraituko dut. Auto ofizialean eramatea zirko hutsa zen, baina zuhurtiaz eginik zeren, ikastetxeko atean geratu beharrean, nire autoan nindoanean egiten nuen bezala, etxadi bat harago geratzen nintzen. Orduan zera esaten duzu, zer egin, ez ditut autoan sartuko? Ez. Eta eragin egiten dizute halako gauzek, zera esango nuen..., zentzu horretan bizitza ahalik eta gutxien aldatzeko ahalegina egiten duzu» (E47).

19 «[...] lanera joateko orduan erabat aldatu behar zenituen ibilbideak. Egun baten hemendik joan behar duzu, beste batean handi, bestean ez dakit zer... tira. Hala zen...» (E26).

20 «Noski, harrezkero hainbat urtez, garajeaz sartzeko, norbait..., pertsona ezagunen bat ikusten banuen, buelta etxadiari, ezker-eskuin begiratzea beti; duela gutxi, duela oso-oso gutxi arte, jatetxe batean, taberna batean, bada, sarrerako ateari bizkarra inoiz ez ematea; ezertarako balio ez duten kontuak, ezta?, baina hala da beti. Semaforo batean inoiz ez itopuntu batean, irteera baten bila beti ezker edo eskuin. Baina hemen ez ezik, Sevillan ere bizi izan dut, beste toki batzuetan, eta zera diozu. Baina zelako tontakeria, psikosi bat baita. Bai, bai, baina oraindik konturatzen naiz lehenengoan nagoela, eta urte asko joan dira» (E57).

21 «[...] oraindik gogoratzan naiz, behin, urtarilaren batean, bila etorri zitzaizkidala, betiko moduan, hona gora, eta igo zenari urte berri on opa eta esan nion: —Nola hasi zara urtea?; eta zera esan zidan: —Oso ondo, lanarekin. Arraioa, birrinduta utzi ninduen, haren lana zera zelako...» (E03).

---

4. Kaltegile estortsioegileak: moralgabetasunaren muina

Berez, ikuspuntu etikotik, beldurtze oro ez da immoralala. Giza eskubideei guztiz egokitutako prozesu judizialak eta zigorrak jasotzen dituen zigor kode batek ikaratu, beldurra sortzen du hura hautsi nahi duenarengan, eta ez du zilegitasuna galtzen horregatik. Baina adibide paradigmatico horrek erakusten du beldurra sortzeak —inoiz ez izua— etorri behar duen pertsonarengandik eta tokitik —demokratikoki bidezkoak diren botere publikoetatik— badator eta pertsona ororen duintasuna errespetatzen duten prozedurak eta zigorrak erabiltzen baditu baino ez diola bere buruari etikoki eusten. Eta horixe ukatzen da erabat ETAk egin duen estortsioan.

Bestalde, estortsioegile-beldurtzailea bahituaren «kartzelari» bihurtzen denean, haren indarkeriak beste ñabardura batzuk hartzen ditu. Hasteko, biktima kaiolatuta, bahiketa luzeetan denboraren eta espazioaren zentzua galtzera, fisiko eta psikologikoki higatzera, gizarte errealitateetik ia erabat bereizita haren erreferentziak lausotzera, isolamenduaren bakardade latzean eta isiltasunean bizitzera, bere eta bere familiarean etorkizunari buruzko larritasun estugarria bizitzera, identitate-krisi bati aurre egitera behartuta bizitzearen eguneroko erantzulea da²². Indarkeria handia da. Eta «kartzelari» horietako batzuen epaiketan ikusitakoaren arabera, ordea, badirudi egoera horren egunerokotasuna, zeinak torturaren tantaz tantakoak bezala kartzelaratutakoarentzat hura jasanezin bihurtzen baitu, errutina bat egiten duenaren deskarguarekin bizi dutela —Arendt-ek aipatzen duen gaizkiaren hutsalakeria. Batzuetan «harreman» arinak ekar ditzake berriaz biktimarekin —zeinarentzat «solaskide» bakarrak baitira— eta, haien adeitasun formalean eta batez ere adeitasun formal horretan, harreman horiek sakonean zauritzen dute azkenean, objektiboki bere burua berresteko borondatea ahuldu ohi diotelako. «Kartzelari» hori balizko berreroa ere ote da, agindu militarra jasota, biktima obedientzia itsuz hilko duena²³? Errealitatean, halako egoeretan bahituak esperientzia bakarra bizi du, bere nortasunaren eta zenbait inguruabarren arabera, baina hertsapen berezi horri aurre egin behar diote denek euren bahitzaileari dagokionez.

Estortsioegileak, pixkanaka hartzen den laztasun gizagabeagatik ez ezik, euren buruari ematen dizkioten zurrubideen ondorioz ere, gaizkian kokatu eta interpretazio moral guztiak blokeatzen dituzte. ETAk estorsiorako ofizialki aipatzen dituen xedeetatik —euskal aberriaren subiranotasuna sustatzea, langileen eta gizarte mugimenduen alde egitea, batez ere ekologismoaren alde²⁴— gauza hauek esan daitezke: a) batzuetan zehazten dituzten modua dela-eta, sarritan indarkeriaren erabileraren eraginarean pean, aipatzen dituzten eskubide horiek ukatzen dituzte; b) batzuetan, euren edukian edo irismentean eztabaidan dauden eskubideak aipatzen dituzte, interpretazioari buruzko gatazka eragiten duten eskubideak, zeinaren aurrean etakideek euren dogmatikoki ezarri nahi baitute, herritar gisa haiek kudeatzeko eztabaida eta erabaki demokratikora batu beharrean; horrek, bestalde, ordezkagarritasunaren usurpazio bat, etikoki iruzurrezkoa, da —langileak, euskal herritarrek ordezkatu/ordeztu nahi izatea—, eta moralgabetasunez kutsatzen ditu horrek eskatzen den eskubidearen gauzapena eta, berriz ere, haren kontzeptua bera²⁵.

---

22 Errealitate horretara kasu baten bidez hurbiltzeko, ikus José María Aldayari buruz Pérezek eta Señarisek idatzitakoa (2012).

23 Gogoan hartu estorsio ekonomikoak eragindako bahiketa hilketan amaitutako kasuak, hala nola Ángel Berazadi edo Javier de Ybarrarenak.

24 Estorsiorako beste xede batzuk ere badaude, hala nola espainiar eta euskal gobernuak estortsioegileak nahi dituen neurriak hartzeko presio politikoa egitea, elkarrizketetan islatzen denez. Horrek azaltzen du enpresaburuaren erakundearen ordezkari batzuek duten pertzepzioa. Haren arabera, eskutitzen bidalketak eta enpresa-instalazioen aurkako sabotajeak, kale-borroka bezala, tregoa eta negoziazio prozesuak zabaltzeko uneetan areagotu ziren. Berriz ere, estortsioegileak gogorki manipulatu dituzten estorsioa jasaten dutenak, presio politikoa euren egitera behartzen baititu, bizi duten egoera jasanezinaren aurrean. «Pertsona horien teoria da Gobernura jotzen dugula esateko: "Aizu [...] emaezue hori ea hau amaitzen den". Ez, guk urrats hori, nik profesionalki, behintzat, ez dugu inoiz eman» (E03).

25 Kausa ekologistetan indarkeriaz esku hartzeak, horretan ziharduten gizarte mugimenduen ordezkagarritasuna usurpatu ez ezik, haien manipulazio argia ekarri zuen, herioa eta suntsipena ereinez bilatzen zituzten euren eldarnio abertzaleen zerbitzura. Abiadura Handiko Trenarekin eta Leizaranen edo Lemoizen bizi izandako egoeren arteko funtsezko aldeetako bat, ordea, honetan datza: lehenengo kasuan, enpresaburuak ez ezik, indar politikoak eta euskal gizartearen gehiengoak eta, batez ere, erakunde ekologistak eurak -aurreko kasuetan pelak, anbiguoak eta are konplize isilak- ETAren eta haren ingurunearen aurka agertu ziren.

Espainiar Estatuaren —eta burgesiaren— zapalkuntzaren intentsitatea eta izaera direla-eta, bidezko defentsan bezala, indarkeria erabili behar dela argudiatzea, eta erabilitako indarkeria era horretan interpretatzea, errealitatea larriki desitxuratzea da, zuhurtasunezko hausnarketaren araurik oinarrikoenak erabat hausten ditu. Hori guztia laburbiltzeko, esan daiteke ETAREN estortsioko indarkerian pertsonak kausen mende jartzen direla sistematikoki eta aurretiaz, lehenengoan manipulazio garbia gertatzen dela, haien duintasuna urratzen duena. Moralgabetasun sistematiko bat dagoela, beraz.

Etika, gaizki diharduen subjektuaren aurrean, ez dago bakarrik haren ekintza epaitu eta haren erruduntasuna «kanpotik» definitzeko. «Barrutik» bizitzen hasten bada, subjektu horri bere berroneratze moralak aurkitzeko bide bat eskaintzeko ere badago. Estortsiogileei ere aplikatzen zaie hori. Eragindako gaizkiaren ardura erantzukizunez hartzea dakarkie lehenbizi bide horrek. Haien kasuan, haien biktima zehatzei dagokionez ez ezik —oinarrikoena eta pertsonalizatuena—, ETAREN biktima guztiei dagokionez ere bai, erakunde terroristak horrekin identifikatu izanagatik; eta, asmo politikoa duen indarkeria izanik, gizarte osoari dagokionez ere bai, bizikidetzari eta bizitza demokratikoari eragindako nahasmendu larriagatik. Barne eraldaketa sakoneko prozesua eskatzen die horrek, eragindako gaizkiagatik damutzearen eta publikoki eragindako kalte bidegabea —hura ere publikoa izan delako— aitortzearen ondorioz. Aitorpen koherentea, hots, berak konpon dezakeena konpontzeko prest egonda.

Prozesu traumatikoa da, noski, bere buruaren pertzepzioan aztoramen erradikala dakarrelako: estortsiogilearen ustez oso ona eta are heroikoa zena, erabateko gaitzespenaren mende gertatzen da. Eta gaitzespen hori besteena ez ezik, horren aurrean babesten zuen koraza baitzeraman, bere buruarena ere bada eta, bide horretatik, besteen, batez ere bere biktimen gaitzespen hori baliozkotzat joko du. Ordura arte bizi izandako identitatea lur jota gertatzen da. Baina haren errautsen gainean baino ezin du hura berrituta eraiki, identitate moralki finkatu gisa, zeinean berroneratuta sentituko baita azkenean. Bide horretatik bihurtuko baita *errudun ohi*. Gertatutakoa ez da ahaztuko, gaizkiaren oroimena biktimari eta gizarteari zor dienaren parte baita. Baina moralki berreratutako oroimena da, sendagarria bera.

Estortsiogileak prozesu hori egiteko pizgarri erabakigarria bere biktimarengan aurkitzen du, hain zuzen ere. Lehenago beste zalantza batzuk badatoz ere, biktima biktima gisa ikusten hasten denean hasten da dena berarentzat, hots, bere duintasunean bidegabea zauritutako pertsona gisa, eta bere biktima gisa. Haren izate hutsetik jasotzen duen interpelazio horren bidez eraiki dezake berroneratzeko bide osoa. Moralki beti asimetrikoak diren prozesu horietan, biziraun duen biktimak bere kaltegiaren dinamika horretan parte hartu nahi izateak osatu egiten du prozesua; baina kaltetu zuen pertsonak bera arbuiatzeko bidezko jarrerak ere onartu behar ditu berak. ETAKO kideekin erabili den «Nanclares bidea» delakoak eta, batez ere, haren barruko «berroneratzeko topaketek»²⁶, hemen proposatzen dena egiten dute, euren mugekin, noski²⁷. Minoritarioa bada ere, ezinezko bidea ez dela frogatzen dute. Bestalde, dirudienez, «diru-biltzaile» hutsak izan direnak itzalpean geratu dira, funtsean, ez dira justiziaren aurrean agertu eta beharbada ez dute uste bereziki gaizki jokatu dutenik. Haiek ere, denek, berroneratze pertsonal eta zibikoko prozesu honetara etikoki deituta sentitu behar lukete, euren errua zintzotasunez eta koherentziaz onartuz. Horretarako, euren biktimak *egian* ikusteko gai izango ote dira?

26 Ikus Pascual (2013). Urte bereko bigarren argitaraldian hemen esandakoa zabaltzen duen Xabier Etxeberriaren kolaborazio bat dago, «Los encuentros restaurativos como diálogo moral». Biktima kaltegiarekin elkartzeko prozesuaren asimetriak dakarrenaz jabetzeko, balizko adiskidetzeari buruan izanda, Galo Bilbaoren azterlana (2008) kontsulta daiteke.

27 Bide horri irimotasunez heldu dioten presoan artean batzuek enpresaburuen eta zuzendarien estortsiorearen, bahiketaren eta hilketaren indarkeriarik handieneko alderdian parte hartu dute.

---

5. Bitartekariak, prozesuaren itzaleko pertsonaia aktiboak

Orokorrean, sozialki eta nagusiki, bitartekariari buruzko iritzi ona dago; izan ere, engaiamenduz eta estortsioa jasaten duenaren sufrimendua arindu asmoz esku hartzen duela sentitzen da, min eta bidegabekeria handia sortzen duen egoera gatazkatsu baten testuinguruan. Hala da hori bere zereginean egoera arruntetan dauden pertsonentzat onartezinak diren ekintza mota batzuk egin behar dituela onartzen bada ere. Hala, ekintza horiek, onartu ez ezik, positibotzat jo eta balioesten dira estortsioaren testuinguruan bitartekaritzaren izenean egiten direnean. Itxura batean, behintzat, ikuspegi etikotik birritan paradoxikoa den egoera bat daukagu:

- a) Alde batetik, badirudi pertsona hori itzalpean, mota orotako argietatik kanpo —baita analisi etikoaren argietatik kanpo ere— uztea egokia dela, bere eginkizuna bete ahal izateko; baina, egiatan, ondo egiten badu, protagonismo eta garrantzi izugarria daukala onartu behar dugu, gutxienez.
- b) Bestetik, badirudi bitartekariarengan eta haren zereginaren testuinguruan baldintza berezi, salbuespeneko batzuk gertatzen direla, beste edozein testuingurutan hutsaltzat edo are anker eta biziozkotzat joko litzatekeena bertute bihurtzen dutenak.

Halaber, ez da garrantzirik gabeko kontua, bitartekariaren esanahi etikoari heltzean, hark esku hartzen duen gatazka nola ulertzen den argitzea. Ez da gauza bera lan-gatazka bat edo bortxazko gatazka bat. Eta ez da gauza bera gerra-gatazka bat edo ekimen terrorista bat. Estortsioaren kasuan, biktimaren eta kaltegilearen artean erabateko asimetria dago, ez dago haiek parekatzerik edo nahasterik, laidoak edo bidegabekeria ez dira bi noranzkotakoak, noranzko bakarrekoak baizik. Bestalde, ikuspuntu etikotik, funtsezkoa da zehaztea noren edo zeren alde egin zen bitartekaritza. Ez du inoiz judizio moral bera mereziko biktimaren alde jardun nahi izan duenak, larderia eta hertsapeneko egoera batean, edo kaltegilearen alde jardun zuenak, haren imaginarioan eta estrategian bat etorrita, bere onura hutserako jardun zuen komisiolariak edo, gizarte adiskidetzeko balizko etorkizunaren alde egin nahian, agian indarkeriari zilegitasuna kentzeko nolabaiteko distantziakidetasun kaltegarria erabili zuenak. Alde hori eremu soziopolitiko eta judizialera eramateko, bereziki zorrotza izan behar da kasu bakoitzean aztertzen ari den figura motari buruzko iruzurrik ez onartzeko. Ikus ditzagun orain bitartekaritza mota horiek guztiak banaka.

5.1. Biktimaren aldeko bitartekaritza

Jarrera horretarako motorra estortsioaren bidegabekeriak eta estortsioa sufritzen duenarengana sentitzen duen errukiak eragindako sumina izan daiteke. Bitartekaritza zenbait modutan egin daiteke: estortsioa jasaten duena aparatu estortsiogilearen loturarekiko elkarrizketan laguntzeko zereginetik —zehazki, ikerketa honetan elkarrizketatutako baten batek berak estortsioa sufritu aurretik egin duela adierazi du— ordainketaren baldintza zehatzak negoziatzeko estortsioa jasaten duenaren ordezkari bihurtzeraino. Tartean, beste batzuk daude, hala nola jarduteko prozedurak edo erakunde terroristatik gertuko kontaktuak ematea edo haren aurrean biktimaren alde aritzea bere ordezkatuak ordaintzea saihesteko.

Estortsioan biktimaren aldeko bitartekaritza etikoki balioesteko estortsioaren beraren kasuan aurkeztutako bide paraleloak edo antzekoak erabil daitezke. Sumina, errukia, elkartasuna edo altruismoa goraiatu behar badira ere, ez da ahaztu behar estortsioaren helburua legez kontrako jarduera bidegabeei eusteko funtsak biltzea dela, halakoak baitira erakunde terroristen jarduera guztiak. Hori hala berretsita, balirudike biktimaren aldeko bitartekaritza estortsiogileei euren asmo kriminaletan amore emanaraztea lortuz gero baino ez litzatekeela onargarria eta beste edozein emaitzak —ordainketa osoa edo txikiagoa ahalbidetzea; baldintza ezin okerragoetan edo modu ez hain kaltegarrian, eta abar—, gogoz kontra bada ere, terrorearen bidegabekeriari laguntzearen orbana leukakeela ezinbestean. Komenigarria da berriz esatea zuhurtasunezko etika batetik azaldu eta defenda daitekeela bitartekaritzaren moralitasuna eta gizatasuna onargarriak direla, biktimaren alde jarduteko asmoz, estortsioa jasaten duen pertsona biziki jasanezina den egoera batetik askatu besterik nahi ez denean —hura lortzea ez da erantzukizun eskusiboa ezta irizpide absolutua. Izan ere, halakoxea da egiazko mehatxua eta norberak eta familiak kalte larria pairatzeko arriskua, gizarteak abandonatutako eta askatasunak larriki hertsatutako testuinguruetan. Erantzun batzuk argiro moralagoak izan arren, heroikotasunaren eremu supererogatorioan kokatzen direnak, ordeak.

5.2. Kaltegilearen aldeko bitartekaritza

Elkarrizketatu nahikotxok kontaktzen dituzten egoeretan, bitartekaria ez du biktimak jarri, estortsiogileek estortzioa jasaten duenari ezarri baizik —kasu batean, gutxienez, sufrimendua maila altuago batera eramanda, bahituaren zuzeneko senidea baitzen hura. Elkarrizketatu batzuek xehetasunez eman dute ordaintzeko bideen *modus operandi*aren berri, *Otxia* ETARI lotutako 70 eta 80ko hamarkadetako bitartekari baten bitartez (E59).

Beste batzuetan, adiskidetasunetik, bitartekariarengana jotzen da, hain zuzen ere, erakunde estortsiogilearekiko lotura edo, gutxienez, hurbiltasun ideologikoa ezagutzen zaiolako, gestio horietako batzuetan emaitza positiboa izanik. Mota horretako bitartekariak mezu lasaigarria eman ohi dio biktimari: ondo joango da dena jarraibideak betetzen baditu, erakunde estortsiogilea zentzuzkoa da bere nahietan, estortzioa jasaten duen subjektuarengan biltzen diren egoera bereziak aintzat hartu ohi ditu eta haietara egokitzen ditu bere eskakizunak, kontaktua eta gestioa errazak dira eta jasotako tratua zuzena. Horrek denak, itxura batean, ezaugarri on eta baliotsuekin apaintzen du haren irudia erakunde estortsiogileak jasanarazten dion presioak estututa dagoenarentzat. Azken batean, presio egiteko eta legez kontrako baliabideak lortzeko mekanismoa zuzen ibiltzea ahalbidetzen duen bikoizketaren edo zereginen banaketaren alde «adeitsua» da. Hala ere, kasu horretan, bitartekaria erraz —eta ez oker— identifika daiteke estortsiogilearekin. Gauzak txarto ateratzen badira, mehatxatuak zenbait urrats ematera uko egin edo bere erabakia aldatzen badu, ondorioz estortzioa kualitatiboki areagotzen bada, bitartekariak ez du ondorio negatiborik izango. Hau ere esan ahal dio: «zeuk nahi izan duzu».

Estortsiogilearekiko identifikazioa egiaztatuta, haren alde lan egiten duen bitartekariari buruz egin behar den balioespen morala kaltegileari emandako berbera da. Beharrezko, borondatezko laguntzailea da, ados dago haren helburuekin eta jarduerekin eta, ondorioz, haren jarduerak arbuio moralik handiena baino ez du merezi.

5.3. Gizartearen aldeko bitartekaritza

Hirugarrenetik, bitartekari mota berezi bat ere badagoela pentsa dezakegu. Herritar gisa duen erantzukizunetik eta protagonista nagusiekin —biktimarekin eta kaltegilearekin— lotura berezirik izan gabe, bitartekari horrek badaki bortxazko gatazka motaren bat dagoela eta esku hartu behar duela sentitzen du, bitartekari-tza zerbitzua gizartean orokorrean sortutako sufrimendua ahalik eta gehien murrizteko eta, ahal bada, sufrimendua gertatzen den indarkeriazko gatazka hori amaitzen laguntzeko helburuarekin.

Kasu horretan, ohikoa da bitartekaria akats larri batean, ikuspuntu etikotik, behintzat, erortzea: distantziakidetasunean. Distantziakidetasunak berdintzea aldeztu du abiapuntutik, errotik, egiatan desorekatua eta asimetrikoa den gatazka batean. Haren adar gisa, besteak beste, hauek aipa daitezke: alde batetik, indarkeriazko ekintza ororen kondena orokorra, «nondik ere datorren», ondorioz zuzenbideko estatuaren bidezko eta legezko jarduera eta erakunde terrorista baten legez kontrako jarduera bidegabea parekatzen dituen eta, bestetik, negoziazio-eredu baten alde egitea —«garaiturik eta garailerik gabe»—, indarkeriazko gatazka edo haren adierazpen zehatzak —hala nola estortzioa edo bahiketa ekonomikoa— konpontzeko arrazoizko bide gisa. Distantziakidetasun horrekin batera tesi hau ere ager daiteke: sufrimendu guztiak hartu behar dira gogoan, moralki funtsezkoa denez, sufrimendu ez-bidegabeak —adibidez, giza eskubideak errespetatuz, estortsiogileari espetxe-zigorra ezartzea— eta bidegabeak —estortsiogileak bere bahitua «herriaren kartzelara» «zigortzea»— bereizi gabe.

Hain zuzen ere, bitartekariak bere burua behatzaile inpartzialtzat hartzeak, gatazka terroristaren interpretazio simetrikoki hori diseinatuta, (itxurazko) neutraltasuna ematen dio automatikoki edo (ustezko) jarrera moral hobea edo are harekiko errugabetasun (faltsu) bat, bitartekaritza-lana egitea ahalbidetzen eta horretarako izena ematen diona. Banako pertsona eta gizarte subjektu nahikotxo —haien artean ez dira falta erakunde bakezaleak eta bakerako hezkuntzako eta gatazka konpontzeko nazioarteko adituak— aurrez aurreko bidegabekeriaren eta indarkeriaren arteko jarrera distantziakidea izatearen kontzientzia hori hartu ohi dute. Moralki akatsgabeak eta gizartean pairatzen den indarkeriazko gatazka konpontzeko giltzaren jabe bakarrak bihurtu ohi ditu horrek.

Arazoa, ordea, hau da: hura boterearen asimetria ez ezik, asimetria morala ere badagoen indarkeriazko gatazketan hots, alderdi batek indarkeria pairatu duen —errugabea den— eta besteak hura eragiten duen —erruduna den— gatazketan aplikatu nahi izatea. Hain zuzen ere, paradigmatikoki ia, estortzioan dagoen «gatazka» da. Halako kasuetan, estortzioa jasaten duen pertsonaren arazoari aurre egin ez ezik, indarkeria

---

amaitzeko ekarpena egin nahi duen bitartekaritza egokitzen jotzen bada, etikoki neutralak ez diren pertsonak egin behar dute. Pertsona horien abiapuntua jokoan dauden jokabideei buruzko balio-judizio bat, giza eskubideetan oinarritua, izan behar da, eta judizio hori izan behar dute gogoan errazteko lanean; baina, bestalde, hala ere, alderdi bien *konfiantza* izan behar dute, eta irizpide horrek ordeztu behar du neutraltasunarena. Hori, noski, indarkeria eragin duena bere indarkeria alde batera uzteko benetako asmoa, txikia bada ere, izaten hasten denean baino ez da gertatzen. Oinarri hori duen bitartekariak bermatuko dituen irtenbide bakarrek indarkeria amaitzea eta eragindako kalte bidegabekoa koherentziaz aitortzea ekarriko dituzte —etorkizunari begiratzen zaio, iraganeko biktimei justizia eginez haien ezkutatzearen konplizeak ez izateko. Mugimendu bakezalearen barruan ere planteamendu batzuek oso gogoan hartzen dute hori guztia, baina ez dira, hain zuzen ere, bitartekari distantziakidearen erreferentzia.

5.4. Norberaren onerako bitartekaritza

Azkenik, ezin dugu alde batera utzi bitartekari «profesionalak» ere badaudela, egoera pertsonal bereziak —prestakuntzak, gaitasunak, kontaktuak, esperientzia...— esku-hartze bat egiteko baliatzen dutenak, azken helburua euren onura izanik. Sarritan, beste batzuek pairatzen duten gaizkiari etekin pertsonal lotsagabea ateratzeko asmo hori gaitasun eta jardunbide profesional egokiz mozorrotzen da. Beste lan eremu batzuetan ere ohikoa den pertsonaia daukagu, besterik gabe, bere jardueraren barneko ongia —hain zuzen ere, sozialki baliotsua izateagatik, hura zuzitzen duena— kanpoko edo haren alboko beste ondasun batzuekin (hala nola diruarekin, ospearekin edo boterearekin) nahastu eta ordeztzen duena. Barneko ongiak erabiltzailearen ongia du xede, profesionalaren jardueraren bitartez lortuta; kanpoko ongiak profesionalaren beraren interesari begiratzen dio eta barnekoaren mende badago baino ez da bidezkoa (MacIntyre, 1987). Horixe da bitartekari mota horrek egiten ez duena: irabaziak bermatzen ez badira estortsioa jasaten duena alde batera uzten du, hark larriki behar badu ere; haren jokabidea ordaintzerik ez daukan istripu baten biktimea abandonatzen duen medikuarena bezalakoa da. Hori hala denean, hain zuzen ere, ustelkeria profesionalaren, bitartekaritzaren zentzuaren perbertsioaren aurrean gaude, besterik gabe.

6. Erantzukizunaren zirkuluak: gizartetik estatura

Herritarrek indarkeria terroristaren aurrean duten betebeharra Iris Marion Young-ek (2011) proposatutako gizarte loturaren ereduaren arabera interpreta daiteke. Inguruabar jakin batzuek baldintzatutako testuinguru batean biktimak bere erantzukizuna ahazterik ez badauka ere, estortsio terroristako prozesuen erreproduzio estrukturalaren aurrean, erakunde publikoen, enpresaburuaren erakundearen, segurtasun-indarren eta gizartearen beraren erantzukizunak pisu espezifikoak eta bereizgarria hartzen du kasu bakoitzean; hortik aktore horien ebaluazio etikoari eman behar zaion garrantzia. Gizarte osoak eta terrorismoaren biktimak ordezkatzeko dituen eta zerbitzua ematen dien Estatuak haiek tratatzeko duten modua sistema politikoaren kalitate demokratiko eta etikoaren neurririk esanguratsuenetakoa delako. Hori dela-eta, ezin diegu erreparatu estortsioa jasaten dutenekin gizarteak dauzkan jarrerari eta portaerari hura pairatzen duten unean bakarrik; aitzitik, gero ere erreparatu behar diegu, sufritutako bidegabekeriagatik biktimek jasotzen duten ordainean (Ikus 7. kapitulua, Administrazio publikoentzako gomendioak).

Esan daiteke indarkeria politikoa agertu zenetik egun arte herritarren artean, oro har, biktimen aldeko bilakaera motel baina positiboa egon dela pixkanaka, baina egitate hori ez da hain argi sumatzen estortsioari buruz. Testuinguru horretan bereziki nabarmendu behar da terrorismoaren biktimen «bisibilizazioa» —zeina euskal eta espainiar gizartean joan den mendeko azken hamarkadaren erdialdeaz geroztik gertatzen baita; horren ondorioz, besteak beste, protagonismoa hartu dute biktimek, gizarteak horren kontzientzia hartu du eta lege garapen zabal eta esanguratsua gertatu da haien eskubideak estaltzeko—, dirudenez, ez dela oraindik iritsi estortsioaren biktimen berariazko eremura. Hori dela-eta, ezkutuan jarraitzen dute, ezezagun, nahita baztertuta ez badaude.

6.1. Gizartea

6.1.1. Aurreiritziak eta estigmatizazioa, estortsioaren zuribidearen haztegia

Hainbat hamarkadatan, estortsioaren dinamikak suitzar erloju baten doitasunarekin funtzionatu du ia, hura aurretik zuritzen zuten estigmatizazio prozesu bizieta finkatuta. Prozesu horien ardatzetako bat enpresaburuak sozialki gutxien dituen estereotipoa izan da. Haren arabera, euren biktimizazioaren erantzuleak dira haiek -gutxiespen orokorra Trantsizio urteetan, zenbait enpresatan hitzarmen kolektiboaren negoziazioa kutsatzen laguntzen zuena-. Beste bat indarkeria «gatazka politiko»aren testuinguruan etengabe jartzea izan da; logika terrorista faltsuaren arabera, enpresaburuak egoera horri eusten laguntzen zuten. Diskurtoaren bi ardatz horiek imaginario hermetiko bat elikatu dute, interpelazio ororen aurrean babestuta, biktimak bitarteko huts gisa erabiltzen zituzten eta kaltegileen ekintzen euren erantzukizunak, are ankerrenenak, beste batzuegana desbideratzen zituzten: «Kostuaren zati bat da enpresaburu oro, definizioz, esplotatzailatzat jotzen dela eta hala errazagoa da hari “zerga” bat ordaintzeko eskatu ahal izatea» (E17)²⁸. Balizko biktima jazartzen zuten, iraindu egiten zuten, «espainol zikina», «enpresaburu esplotatzailea» edo, besterik gabe, «faxista» esanik, haren atarian haren izena edo diana bat marrazten zen²⁹, elkarretaratzeak egiten ziren haren laneko bulegoaren edo haren etxearen aurrean. Hala, zenbait kasutan bahitzen edo hiltzen zuten arte. Hil ondoren ere, haren hilobia profanatzeko, telefonoz deitzen zieten senideei iseka egiteko edo oihu egiten zieten kalean bertan, haiei barre egiteko. Oihuen adibideak: «... putakume hori!» (E57) edo «Argi ibili, zure aitak bezala amaituko duzu!» horren adibide ikaragarriak dira.

Enpresaburu asko bakarrik sentitzen ziren, «satorra barruan» edukitzeko sentipena sinesgarri bihurtzen zuten lan-gatazka eta greba etengabeek markatuta (Reinares, 2001: 69); orduko gizarte giroan

28 «[...] nik uste ekosistema bat dagoela hor, alegia, batez ere erantzule izugarri batekin, hots, ETaren estortsio eta indarkeria terroristarekin, sortutako ekosistema bat, enpresaburuak ez ezik, zuzendaria eta are denda bat zeukan dendari txikia deabru bihurtu duena» (E04).

29 «[...] Gogoratzen naiz, lan egin ondoren tailerretik etxera iristea, nire idazkun bat aurkitzea, eta han, tira, traidorea, gauza horiek guztiak eta hau eta bestea, kendu nahi izatea eta, aurreko espaloian, kasualitatez, norbait pasatzea eta esatea, espaloia batetik bestera «Aizu, ikusi egin zaitut» [...]. Hori da larderia. Arraioa» (E66).

---

nagusi zen enpresaburuen kultura demokratikorik eza, sindikatuak klandestinitatetik irteteko borrokatzen ziren eta bi alderen arteko gatazkaren teoriarik edo ETAREN garaitezintasunaren eta betiereko berdinketaren tesiarik sinesten zen, indarkeria naturalizatzen laguntzen zuten atentatu etengabeen ondorioz; bazirudien komandoak desegin baino azkarrago berreratzen zirela. «Alde bateko eta besteko hildakoak» aipatzen ziren egunero, eta adierazpen horrek gertagarritasunaren egitura aurkitzen zuen ingurune erradikalaren biktimismoan, zeina 80ko hamarkadan zenbait gertakari elikatu baitzuten, hala nola GALen ekintzek, zentzugabekeria etiko eta akats politiko larri bat. Euskal enpresaburuak eta profesionalak heriotzaren edo hankan emandako tiroaren Damoklesen ezpataren pean zeuden -hankan emandako tiroa polimilien bereizgarria zen-, eta horrek «eragin taumaturgikoa zeukan bahitutako eta tirokatutako enpresaburuarengan eta kutsagarria zen bahituak izan zitezkeen artean» (Calleja, 1999: 37).

[...] urte horiek oso latzak izan ziren, zeren bat etorri baitziren... ETAREN unerik gorenetakoa batekin eta, bestetik, itsasadarraren birmoldatzearekin. Orduan, bi gai oso latz nahastu ziren, oso zorrotzak... Ikuspuntu fisikotik, itsasadarreko langileen oldea sufritzen genuen eta, ikuspuntu ikusezin baina oso ikusgai batetik, ETA zen guztia, ETAREN atze guztia, mezuen, mandatuen, esanen eta eskutitzen bidez, ezta? [...] tira, guk, kontseilu osoak, ETAREN zenbait eskutitz jaso genituen. Eskutitz ospetsua, «Euskal herritarren etsai izendatu zaitugu» esanez hasten zena [...] horixe zen sufrimendu moralik handiena. Noski, eskutitz horien guztien zentzua zuzenekoa zen, hots, ekonomikoa, dirua eskatzekoa, edo orduan zeukaten Egin egunkariaren bidez errepikatzen ziren zenbait ekintza eskatzekoa. [...] ezin zen hitz egin, ez zenekien norekin hitz egiten zenuen [...] Egin-en ordezkaria ere etortzen zen bankuaren prentsaurrekoetara. Gauza benetan nabarmena zen, gero zure datu pertsonalak emango zituztela jakinda, jazar zintzaten. Erakundearen kontrakoa zen, noski, baina zure kontrakoa zen zuzenean. Jazarrita sentitzen zinen jazarrita zeundelako. Orduan bizitza lan oso bizia bihurtzen zen baina, niretzat, gerra baten sentipena zen, zeinean bakar batek baitzeuzkan armak eta bestea..., ez dakit, bere burua defendatzen saiatu behar zen, ihes eginez, esaterako [...] (E22).

Garai hartan ingurune erradikala zen nagusi euskal esparru publikoan, herritar guztien eguneroko bizitza baldintzatzen zuen eta indarkeriaren ideologia elikatzen zuen. Gizartea kontrolatzeko zeukan gaitasuna, are begiratu huts batean, agerian geratzen zen oso biziki landatar gune txikietan, non haien sareek esparru publiko eta pribaturik garrantzitsuenak monopolizatzen baitzituzten (Santos, 2009: 25-26). ETAREN aldeko pankartak eta presoek argazkiak ugaritzen ziren, mobilizaziorako eta haien gazte abangoardiaren borroka egunetarako dei etengabeak, manifestazio etengabeak eta oso jendetsuak, hiletak «eroriengatik», zeinak sakralizatu egiten baitzituzten, heroi eta martiri gisa³⁰, eta omenaldiak. Hori dena, gizartearen pasibotasun erosoaren aurrean, hark ez baitzuen bere burua «politika nahasteetan» sartuta ikusi nahi (Martínez, 2013: 79-81); gizartea hilketarekin batera bizi zen, eguneroko errealitate gisa, ekintzagatik edo ez-egiteagatik legitimatuta, ia oharkabean igarota (E57)³¹.

Erakunde terroristak eta haren informatzaile, salatzaile eta laguntzaile sareak ere, hizkuntza gaiztotuz, zer hitz erabili eta hitz horiek zer esanahi izan behar zuten erabaki zuten, estortsioa sozialki legitimatzeko: horregatik errepikatzen zuten ETAK ez zuela bahitzen, etsaiak «herriaren kartzelan» giltzapetzen zituela, ez zuela hiltzen, «kondena bat exekutatu» baino ez zuela egiten, eta ez zuela estortsiorik egiten, *zerga iraultzailea* eskatu besterik ez, Euskal Herria askatzen laguntzeko; hala, ekintza horiek guztiak bidezko «borroka armatua»-ren ondorio tamalgarri baina beharrezkoak ziren. Gure elkarrizketatu batzuek hizkuntzaren erabilera zital hori salatzen zuten, halako gizarte humusak estortsioa askapenaren aldeko borrokan behar zen tresna gisa aurkezten zuela, bere onerako. Hizkuntzaren erabilera horretan moralgabetasun bat dago

---

30 «Gazteen artean klasean, tira... heroiak ziren. Heroiak ziren. Zera ziren..., hara, jendea, ezta? Gainera, harrotu egiten ziren, bada ez dakit, kontrol batean gelditu zituztelako edo polizia-etxean egondako, torturatutako ezagun bat zeukatelako, merituak ziren horiek denak ia, ezta?, bada jendea... apuntatu egiten zen. Hala zen» (E27).

31 Jatorri abertzaleko informatzaile batzuek lehen garaietan ETA nolabait jasaten zutela aitortzen dute, gezurrezko pentsaera batetik, hots, ez zetozela bat bitartekoetan, baina bai xede batzuetan: «Odola egoten hasi, eta kontua aldatzen hasten da, baina aitortu behar dizut nire pertzepzioa... beste sektore bateko batena baino askoz toleranteagoa dela [...] garai hartan abertzaleetako askok... ez genuen terrorea ondo ikusten baina bai nolabaiteko sinpatiaz. Onartu egin behar da... mugimendu bat..., aizu, kasurik egiten ez badizute... Tira, Francisco de Vitoriak ezarri zuen doktrina hura, kasurik egiten ez dizutenean, hipotetikoki, armen bidea legezko eta bidezko bidea dela. Baita etikoki ere» (E28). «Baina ni, noski, Carrero Blancorena ospatu zutenetakoa naiz, baina ez bakarrik Carrero Blancorena... Ez dizut besterik esan behar. Carrero Blanco, denak, ezta? Baina ez hori bakarrik; polizia ziren, ez dakit zer ziren, beste batzuen kontua balitz bezala zen, ezta? Bertold Brechtena zen, ezta? [...]. Irmoagoak izan behar genuen» (E18).

berez, hein batean errealtatea desitxura dezakeelako —zerga ez da zerga eta ez da iraultza zuzen baten, ez langileen aldekoa; kartzela kartzela da, baina ez herriarena; batzar iraultzailea edozer da auzitegi inpartziala izan ezik; eta exekuzioa hilketa da—, eta hein batean agerian uzten duelako, argi eta garbi, mekanismo zapaltzailea dela, judiziorako erreferentzia giza eskubideak hartzen badira.

Une horretan, hizkuntza nola perbertitu dugun ikusteak ematen zizun min handiena —eta oraindik ematen dit—, xantaia edo estortsioa zenean, «zerga iraultzailea» esan diogunean, dialektikoki. Eta egun batean, hauxe esan zuen Aldundiko presidentek: «Baina, normalizat hartuko zenukete nik BEZaren xantaia edo PFEZren xantaia ordaintzera natorrela esango banu». [...] Xantaia eta estortsioa da hau. Gauza bakoitzari bere izenez. Eta hala izan dira kontuak, berezkoak balira bezala ikusarazi dizkigute berezkoak ez zirenean. Eta irabazi egin gaituzte kasu askotan, baita hizkuntzaren perbertsioan eta dialektikan ere. Gizartea higatu du horrek pixkanaka eta egintzat jo dugu. «Zerga iraultzailea» ordaintzen ari da. Baita zera ere! (Iza, 2010: 58)³².

6.1.2. Askotariko inguruneak, hainbat erantzun axolagabekeria nagusi den habitatean

Euskal gizartearen zati handi bati terrorismoaren biktimek orokorrean eta estortsioaren biktimek bereziki ez zioten axola eta haiengandik urrun agertu dira publikoki, indarkeriaren aurreko nekea handitu ahala, axolagabekeria publikoa arbuio pribatuarekin bateratu arren, ondorio praktikorik gabe. Axolagabekeria hori sakonki aztertu da, euskal kasuari buruz berariaz izan gabe orokorrean izan bada ere, baina gure artean pairatu dugun terrorismoaren nahitaezko hondo-irudiarekin (Arteta, 2010). Ez da beharrezkoa hemen garatzea dagoeneko azaldu eta arrazoitu dena —esaterako, bidegabekeria onartzea ahalbidetzen duten eragile nagusiak beldurra, ezjakintasuna, talde-presioa, bihozgabetasun morala edo kaltearen pertzepzioko ezaugarri batzuk direla—, baina hausnarketa horiek aplikatu, zehaztu eta espezifika daitezke estortsioaren gaian, gure erara eta inspirazio urrun gisa hartuta baino ez bada ere. Neurri batean, estortsioaren aurreko axolagabekeria haren errealtatea ez ezagutzeak azalduko luke. Ezjakintasun horretan laguntzen dute, kontrako zioengatik, protagonistek eurek —eragileak eta pairatzaileak— eta haren azken emaitza dagokion bakardadea da, bigarrenak sentitutakoa eta benetakoa. Edonola ere, estortsioaren irismen orokorrari dagokionez, ezjakintasun hori erraz gaindi daiteke. Haren irismen zehatzagoari dagokionez, behar beste aztertu eta gizartean zabaldu ez dela onartu behar da; hain zuzen ere, txosten hau ekarri duen ikerketaren asmoa hutsune horri aurre egitea da, lehen urratsak emanik. Estortsioarekiko axolagabekeria gehiengoaren jarrera dela berresten da era gordinean ikusten denean, seguruenik, biktima gehienak arazoak axola ez zientetakoak zirela mehatxuak zuzenean jo zituen arte. Egitate hori zintotasunez egiaztatzen duenean, maiz, biktima berriak bere herrikideen jarrera ulertzen eta are zurtzen du, elkarrekikotasun hutseko eskema etiko batetik. Bestalde, gizartean ondorio kaltegarri horiek oso gutxi sumatzen direlako, ez da ezagutzen estortsioak zein kaltegarria den eta, era berean, sortzen dituen ondorio gaiztoak hautemateko dagokion balorazio-analisia egiteko asmoa kentzen du horrek.

Ez da arraroa izan ustezko axolagabekeria distantziakidea, argiago agertzen zena jarrera hori zutenek, euren nahiaren kontra, bi «alderdi»etako batekin identifikatuak izateko arriskua zeukatenean; hala gerta zekiekeen, esaterako, enpresa bateko langileei euren izenean dihardutela dioten kaltegileei edo estortsioa jasaten duen ugazabari dagokienez.

Bestalde, bere buruari ezker abertzalea esaten dionaren eta haren gazte abangoardiaren inguruneak, kopuruari eta gizartean zuen pisuari dagokienez aintzat hartu behar zenak, kaltegileak txalokatu eta estortsioa legitimatu zuen. Are gehiago, estortsioak eta jardunbide mafiosoek gure herrietan eta auzoetan berez ikusten den errealtate gisa funtzionatzen lagundu zuen. Sektore horrek, biktimizazioaren konplize aktiboa izanik, erantzukizun berezia dauka eta aurre egin behar dio identitate zibikoa berreraikitzen eta bizikidetzat etikoki berroneratzen laguntzeko. Atzera begirako analisi batean, informatzaile batzuen ustez, laneko arrazoiengatik edo arrazoi pertsonalengatik gertu zeuzkaten ingurune erradikaleko pertsona batzuek —«zein hurbil geneuzkan» (E66)—, agian, informazioa eman zioten erakunde terroristari estortsioa jasan zezaketen helburuak bihurtzeko (E04).

[...] gauza batek ematen zien beldurrik handiena, batez ere: ez zekiten noraino iristen zen sarea, garrorak. [...] batzuetan jendeak sentitzen zuen, harekin lan egiten zuen aurrezki kutxatik edo bankutik bertatik izan, edo are sozietate gastronomikoko edo koadrilako inguruneetatik izan, eskutitza jaso-

32 Lekukotasun honen enpresaburu protagonista den Sabin Izaren hitzak dira; 1999 eta 2004 bitartean Arabako Enpresaburuen Sindikatuaren (SEA) presidentea izan zen.

---

tzeko begira-puntuan edo zerrendan jarri zutenak, edo haiei, erakundeari, dirua zeukaten pertsonak zirela [...] edo are egoera nahiko ahulean zeudela eta estutu zitzaizketela jakinarazi zietenak bere ingurunekeo pertsonak zirela (E36).

Aldian behin, gehiengo isiletatik mehatxatutako pertsonarekin zeukaten hurbiltasun fisikoagatik euren burua balizko biktima gisa ikustean haserre erantzun zuten sektoreak agertu ziren. Hala gertatu zen, esaterako, auzokoen komunitateekin: izututa, «Nire atzeko patioan ez» edo «Gizajoa, baina ez dakidala niri tokatu» politika aplikatu zuten maiz, edo kexu, haserre edo kontra agertu ziren segurtasun-neurri batzuegatik, arriskutsuak izan zitezkeelako, estigmak kutsatzea saihesteko.

Eta orduan eskoltak —eskolta jarri genuenean— arrapalan uzten zuen autoa. Orduan komunitatearen gutun bat iritsi zitzaidan, hau zioena: «Komunitateak erabaki du, mesedez, komunitateko langileek autoak kalean utzi behar dituztela» Eta zera esan nien nik: «Aizue, nire eskolta da, ezta?». Eta batzuetan, askotan, irteteko uhinen inhibitzaile bat darama, ezta?, badaezpada irteeran bere autoan inhibitzailea uzten du jarrita, ezta? Tira, horretan jendea ez zen batere solidarioa. Holako gauzak. [...] apur bat Not In My Back Yard delako hori [da], NIMBY, ezta? Gasolindegia bezalako da, ezta? Nahiago dut gasolindegia han egotea, ezta?, ez hemen (E02).

Informatzaile batzuek azpimarratzen dutenez, euren auzokoek edo gizarte eta politikako sektore jakin batzuek, biktima izan beharrean, pribilegiatuak zirela ere uste zuten, esaterako, korporazio handi bantentzat lan egitearen ondorioz nolabaiteko babesa jasotzean euren egoeraz harrotzen zirenak. «Ez dut inoiz ahaztuko batzuek [...] ekitaldiren batera auto blindatuan iristen nintzen bakoitzean, hau esaten zidate[la]: “Ostia, Aznar ematen duzu”, erdeinuz. Halako gauzak latzak dira» (E09). ETaren eta haren ingurunearen indarkeriak biktimaren eta kaltegiaren arteko kategoria etikoak iraultzea noraino erraztu zuen erakusten dute halako lekukotasunek; izan ere, gizartearen zati batek, inkontzienteki, bere egin zituen aurreiritziak, hala nola zenbait lanbide gutxieteko joera, enpresaburua, esaterako, edo horretan zihardutenei kasurik ez egiteko edo are haiek gaitzesteko joera, sufrimendua erlatibizatu eta biktimenganako jarrera enpatikoak garatzea nahiz indarkeriari sozialki zilegitasuna kentzea oztopatzen zuten gutxiespeneko estereotipoak hartuz. Perbertsio etikorik handiena gizarteak, indarkeriaren logika bere eginez, jazarriak direnek egoeraren errua daukatela eta egoera horretatik etekinak ateratzen dituztela barneratzean datzalako (Iza, 2010: 58).

Elkarrizketatutako pertsona gehienek euren ingurune hurbilenaren babesa sentitu zutela azpimarratzen badute ere, beste batzuek aipatzen dute lagun eta ezagun batzuk gaia saihesten saiatzen zirela, gertatuko ez balitz edo haiekin zerikusirik ez baleuka bezala. Portaera horren azpian, kontziente nahiz inkontzienteki, nolabaiteko segurtasun-tarte edo «osasun-korridore» bat bilatzen zuten, ezer gertatuko ez balitz bezala bitzen jarraitzeko eta gertakari horrek eurak ez kutsatzeko.

[...] hondartzan ikusten nau [...] ez dit ezer esaten gai horretaz. Eta beste lagun batekin topo egin nuen, kazetaritzaren mundukoa bera gainera. [...] Eta azkenean, konturatu nintzen euskal gizarteak ez duela gaia bere egin, hau tokatu zaienentzat izan dela (E09).

Hesi ikusezinak ezartzen ziren, gaindiezinak ia, estortsioa pairatzen zutenen eta ez zutenen artean, pixkanaka enpresaren sektorean arazoa orokortu bazen ere, atxikipen ideologikoak gorabehera, «gora datorren marea bat» bezala (E09), euskal abertzaleak eta ez abertzaleak ukitzen zituena, arrazoi nagusia ekonomikoa zelako, politikoa baino gehiago; hain zuzen ere, estortsioa jasaten zuten pertsonak arinduta sentitzen ziren, esaterako, enpresa-erakundeetatik eskutitzen bidalketa handi bat egon zela eta haiena beste bat askoren artean baino ez zela esaten zietenean (E03 eta E26). Garairik latzenetan, mehatxatuairenganako hurbiltasuna erakusteko modua arazoa gainetik kentzeko ordaintzea aholkatzea³³ edo ingurune erradikaleko kideekiko balizko liskar orotatik aldentzea zen, pinta-da iraingarriekin, telefono-dei laidogarriekin edo eskutitz mehatxagarriekin etengabe xaxatu arren (Cuesta, 2000: 131-133).

Urterik latzenetan beldurrak enpresa-mundua ez ezik euskal gizartearen zati handi bat ere estutu bazuen ere, azken hamarkadetan larderiaren kurba pixkanaka hautsi eta egoera astiro aldatu zen. Era minoritarioan indarkeria arbuizatzeko eta biktimei elkartasuna adierazteko jarrera bat sortu zen pixkanaka. Biktimak eta mehatxatutako pertsonak subjektu pasibo edo pairatzaile huts gisa ez ezik subjektu aktibo ikusarazi zituzten erakundeak agertzean, polizia eta justizia eraginkorrago bihurtzean eta, neurri txikiagoan, gizarte gehienak

---

33 «[...] pertsona batzuek zera esaten zizuten: “Aizu, ordaindu”. Nola ordainduko dut! [...] baten batek esan zidan enpresaburu bat [...] beste aldera joan zela [Iparraldea], orduan esaten zenez, eta oso ondo tratatu.

ETAren aurrean sentitzen zuen «neke isila» agertzean gertatu zen. Miguel Ángel Blancoren bahiketaren eta hilketaren ondoren agertu zen hori (Aranzadi, 2001: 659). 90eko hamarkadan, Bakearen aldeko Koordinakundeak eta «begizta urdina»k gidatu zituzten bahiketen aurkako mobilizazio mota guztiak, bahiketa gehienak enpresa-munduari lotutako pertsonen aurkakoak izanik. Haiek iraun bitartean, langileek ere salatu zituzten; horregatik izan zituen erantzun oldarkorrek mundu erradikalak, kaleen kontrola egun batetik bestera galtzen ari zela sentitzen baitzuen. Bestalde, Bakearen aldeko Koordinakundeak «jazarpeneko indarkeria» esapidea sortu zuen 2000ko hamarkadaren hastapenetan eta kontzientziazio kanpaina asko antolatu zituen haren inguruan, enpresaburu mehatxatu gisa 15.000 pertsona identifikatuz. Biktimek pairatzen zuten estigmatizazio prozesu gogorra higitzen lagundu zuen horrek, baina ez zuen lortu hura haustea; izan ere, euskal herritar askok artean sinesten zuten indarkeria saihestezina zela eta ez zen asko bereizi bere sorgotasunetik. Bestalde, enpresaburuek eta profesional liberalek terrorismoaren atzaparkada 60ko hamarkadako bigarren erditik edo 70eko hamarkadako hastapenetatik pairatzen bazuten, zenbait hamarkada igaro behar izan ziren gizarte erakunde batek jazarri gisa identifikatzeko, nolabait eta zailtasunekin, «estigmaren egonezina»ren alde eginda (E15).

Nire ustez, Euskadin horrekin lehenagoko eta ondorengo bat dago, bai, bai. Zeren, noski, herri baten mailan bizi izan dugu guk, non hil egiten baitzintuzten [...] eta han hiletara herriko inor joaten ez baitzen; ez batzuetakoak ez besteetakoak, ikus ez zitaten. Eta bat-batean Koordinakundeak hasten dela, 10 lagun daudela: ostia, aizu, hauek?... Jendea, ados egonda, aurreko espaloitik pasatzen zen, eta erakuslehorantz begira... Pentsa, asteazkenetan biltzen dira, bada asteazkenetan ez naiz handik pasako. Azkenean 10 egon beharrean 300 lagun zeuden arte [...]. Ildo horretako, mota horretako gizarte mugimenduek egitura publikoek baino ekarpen askoz handiagoa egin dute. Ez dut inolako zalantzarik. Eta hor hasieran aurpegia eman zuen jendea, bua, guztiz mehatxatuta denak, aizu, guztiz irainduta: denda zeukatenei ez zitzaion joaten denda horretan erostera, taberna bat zeukatenei jendea ez zitzaion joaten... Erabateko boikotak, aizu, baina erabatekoak (E57).

Estortzioaren arbuioaren esparruan, pertsona eta gizarte talde jakin batzuen jarrerak biktimaren jokatibidearen arabera aldatu ziren, arazoibide zorrotzeko eskema bat aplikatuz. Xantaiari aurre egin bazion, harekiko elkartasuna agertu zuten, baina amore eman bazuen, ñabardurarik gabe arbuia zuten, inguruabarrak kontuan hartu gabe, are «Stockolm-eko sindromea» izatea edo imaginario aberzalearekin bat zetorrelako ordaintzea leporatuta³⁴. Biktimek segurtasun-neurri ikusgarriago batzuk hartzeari uko egin eta bizimodu arrunta egiten saiatzen baziren, batzuk seguru zeuden xantaiari amore eman ziolako egiten zutela: «Begira zein lasai doan kaletik, ordaindu egin duelako, seguru» (Marrodán, zuz., 2015: 50).

6.2. Alderdi politikoak

Euskal eta espainiar eremuko alderdi politikoek, denek, ez dute maila eman estortsiolari dagokionez. Gainerako gizarteak bezala, haren isla eta eratzaila izanik, eremu politikoak mehatxatutako eta estortsioa jasandako enpresaburu, zuzendari eta profesionalakiko sentiberatasun urria erakutsi dute: elkarriketatu askok leporatzen diete alderdiei ez zirela lagundu, baita arduragabeak izan zirela eta eraginkortasun urria izan zutela ere³⁵; antza, euren kargu publikoek (zinegotziek, diputatuek, senatariek) eta militanteek jazarpena pairatu eta euren lerroetan mehatxu terrorista aurkitzen dutenean baino ez dute erantzun.

Beldurra, alde batetik, orokorra zen eta gizartearen sektore zabalek, bestetik, ETAr laguntza esplizitua edo inplizitua ematen zioten giroan, euskal alderdi politikoak 1977an agertu ziren estortzioaren aurka esplizituki eta irmotasunez. Trantsizio politiko betean, prozesu autonomikoaren garapenari buruzko eztabaidak nagusi zirenean, EAJ zenbaitetan saiatu zen indarkeria eta larderia giroa frankismoaren aztarnetan kokatzen, autogobernua finkatu eta adiskidetzea errazteko barkatzeko neurriak —beste amnistia

³⁴ Elkarrizketa batzuetan adierazitako gertakari jakin batzuen arabera —zaila da haiek egiaztatzea—, estortsioa edo bahiketa jasaten zuena ulerkorra zen —ez zituen salatzen eta babestu egiten zituen, baita ihes egiten lagundu ere— bere aurkako indarkeriazko ekintzetan parte hartu zuten pertsonekin. Jarrera horiek, noski, kideetasun politikoengatik azaldu daitezke, baina baita, besterik gabe, geroko kalte handiagoei zien beldurragatik.

³⁵ Informatzaile batzuek azpimarratzen dutenez, ez zuten alderdien babesik sentitu, indar politiko bakoitzaren ideologia gorabehera (E08). Beste batzuen arabera, erantzuna gehiago izan zen politikariaren karisma pertsonalaren eta sentikortasun mailaren arabera siglen arabera baino, batez ere abertzaletasun neurriaren munduan (E09).

---

bat barne— hartu ahala gainditu ahalko zirelakoan. Adierazpen irmoak egiten ziren eta kasu batzuetan enpresaburuei banako erantzukizunak hartzeko eskatzen zitzairen, baina hala ere eremu pribatuan permissibitate nahiko handia eman zen. Are gehiago, instantzia politiko batzuek alde egitea edo, eskatutako kopurua beherantz negoziatuz, ordaintzea aholkatzen zuten: «Zenbait unetan; 70 eta 80ko hamarkadetan, alegia, estamentu politiko jakin batera joaten zinen, ulertuko zintuelakoan, eta ordaintzeko aholkuarekin ateratzen zen» (E03)³⁶. Bestalde, hasieratik, eskutitz guztiek garrantzi politiko dudagabeko lotura bera zeukaten. Xantaia ordaintzeko, mehatxatutako enpresaburuak bere buruari ezker abertzalea zeritzonaren ingurunearen bitartez kontaktatu behar zuen erakunde terrorista; lehenengo eskutitzetan enpresaburuak nora jo behar zuen eta bilatu behar zuen pertsonaren ezizena ere adierazten ziren. Hala berretsi dute zenbait elkarrizketak: «ezker abertzalearen bitartekoak bidaltzen zituztenean, hots, ez zuten batere arazorik esateko “baina bitartekoak izan daitezela...” [...]» (E60).

Sistematikoki, ordaindu zuten enpresaburuak, zuzendariak eta profesionalak auzipetzearen aurka agertu ziren alderdi gehienak, «segurtasunik gabeko testuinguru» batek behartuta egiten zutela ulertzen zutelako. Euren lekukotasuna eman eta estortsioa jasan zuten pertsonekin elkarrizketatu ziren politikariek kontaktu horietan izan zuten jarrerak xantaiari amore ematearen ondorio kaltegarriei buruz ohartaraztea eta amore ematen zutenak ez epaitzeko erabakia bateratzen zituen, babesgabeta-suneko egoera kontuan hartuta, haien ustez ezin zelako jokabide heroikorik eskatu (E52)³⁷. «Eta zera esaten nien beti, “Tira, zure erabaki oso pertsonala da eta ez zaitut epaituko zer ere egiten duzun, zeuk baloratu behar duzulako sumatzen duzun arriskua; bestetik, jakin behar duzu baietz esatearen ondorioak direla indar eta babes ekonomikoa ematen eta denak iraun dezan laguntzen ari zarela”; baina ezin zaio inori heroia izateko eskatu eta... nik ez nuke egingo. Batzuetan, agian, erraza da esatea jasan ez duzunean. Horregatik begirune handia izan dut nik beti alderdi horretan [...]: “Zeuk erabakitzen duzue. Ea zer egiten duzuen”» (E36)³⁸.

Aldian behin agertu ziren eztabaida nagusietako batzuek eremu politikoan egoeraz egiten zen benetako balorazioa zein zen erakutsi zuten, hala nola estortsioa edo erreskatea ordaindu zuten enpresaburuak auzipetzeari buruzkoak edo bitartekariaren inguruan sortutakoak. Bi kasuetan, indar politikoen ordezkari gehienak eremu zalantzarik gabean mugitu ziren: a) Estatuak erreskateak edo *zerga iraultzailea* oker deitutakoa ordaintzea ekidin behar zuela onartzen zuten; b) baita agintariak mehatxatutako pertsonen segurtasuna bermatzeko gai ez zirela ere; eta c) ideologikoki ETarekin engaiatutako bitartekariak, edo euren eginkizunak eman ziezazkiekeen etekinetan interes ekonomikoa zutenak, eta biktima edo haren familiarengandik gertu sentitzeagatik, hots, gizaldekoko kontuengatik egiten zen bitartekaritza bereiztearen garrantzia. Azken urteetan, alderdiek, euren joera ideologikoa gorabehera, enpresaburuak indarkeria eta xantaia terroristaren biktimatza jo behar zirela errepikatzen jarraitu zuten, eta ETaren eskakizun ekonomikoak betetzen zituztenean beldurragatik egiten zutela, eta ez zegoela arrazoirik haiek auzipetzeko. Alderdi popularreko buruzagi batzuek, ordea, azpimarratuko zuten heroikotasun etikoko karga estortsioari aurre egin ziotenei baino ezin litzaiekeela egotzi.

Bere buruari ezker abertzalea deritzonak larderia eta mehatxuzko ekintzetan izandako parte-hartze aktiboa zalantzarik gabea izan zen, batez ere jazarpenerako indarkeria nagusitu zen etapan. Xantaia-prozesuetan bitartekari egindako lanaz gain, eta lan horren froga politikoak eta judizialak geratu ziren, lidergoa areagotu eta auzoetan eta herrietan mikroestortsioaren atze oihalarri estuki lotutako zeregin gehiago egin zituzten.

---

36 Arabako Enpresaburuaren Sindikatuan (SEA) urte asko eman eta bost urtez Confedebaskeko idazkari nagusia izan ondoren, hizketaldi batean (Fernando Buesa Fundazioa, 2015), Zubiak deitoratu egiten zuten enpresaburuak klase politikoaren aldetik pairatu zuten bihozgabetasun praktikoa, urte haietan batez ere: «Politikarien erantzuna zera zen: bada ordaindu».

37 Ez zegoen zalantzarik xantaiak printzipio etikoei zekarkien higadurari buruz. Baina gutxi zeuden prest ez ordaintzeko aholkuek eragindako arriskuak euren gain hartzeko, nahi ez zen ondorioa estortsioaren logika zitalaren kide bihurtzea izan arren. Jarrera hori ustezko zilegitasunez mozorrotzen zen, gobernuko mailarik gorenetatik memento jakin batzuetan erabiltzen zelako. «[...] argi neukan nire kontzientzia ezin nuela erantzukizun hori hartu, hots, hau eta bestea egiteko esateagatik, biharamunean haren hiletara joan behar izatea [...]». Noski, irtenbideak bilatu, jakina. Deabruarekin ere hitz eginda, baina... Azkenean, egoerak ahalik eta... ahalik eta kalterik txikiena egiteko baina... Orain eztabaida horiek denak eta beste guztia ikusten ditudanean, eta Alakranaren bahiketa famatua gertatu zenean, eta bestea, eta bestea, nik ez dut galdetzen... Seguru nago ordaindu egin dutela. Zer erremedio! Zer erremedio ordaintzea baino, noski. Beste kontu bat da Estatu batek ez duela inoiz aitortuko, ezin du aitortu» (E49).

38 Beste batzuk erabakia hartuta etortzen ziren eta erakunde terroristako bitartekariekin kontaktuak egiten laguntzeko baino ez zuten eskatzen: «Orduan askotan etortzen zitzaizkidan alderdira aholku eske; eta aholku eske baino gehiago, askotan, zera eskatzen: “Aizu, ordaindu egin nahi dut. Ez, ez dizut aholkurik eskatzen, non egin galdetzen dizut. Donibane Lohitzunen edo Miarritzen, non, zer tokitan eta zer tabernatan, edo zer puntutan egin dezakedan kontaktua arazo hau konpon diezadakeen pertsonarekin”» (E49).

Baina haren perbertsio morala guztiz bistan geratu zen 90eko hamarkadaren erdialdeko bahiketa luzeen aurrean izandako erantzun bakoitzean. Bahiketa horien guztien arrazoa —José Antonio Ortega Lararena eta Miguel Ángel Blancorena izan ezik— ekonomikoa izan zen. Arbuio orokorretik aldentzeko ohiko ildotik jarraitu ez ezik -zenbait lelo erabiliz, hala nola «Julio [Iglesias Zamora], ordaindu zor duzuna» edo «Aldaya, ordaindu eta isildu»-, indarkeriazko eta beldurtzeko portaerak izan zituzten kaleetan bahiketen aurka agertzen zirenekin eta, estigmatizazio kanpaina latzen bidez, balizko helburuak adierazi zizkieten ETari. Diskurtso eta praxi totalitarioa eskutik zihoazen: Euskal Herriaren askapenaren defentsa, bahitutako pertsonen askapenaren defentsaren aurka jarrita, giza duintasunari lotutako printzipio etikorik oinarritzkoen perbertsioaren adibide zen. Erantzukizun kolektiboko estalki eufemistikoaren pean sufrimenduak parekatzeko eta haien totalitarismoaren biktimak ikusezin bihurtzeko saioek birbiktimizatzeko arriskua dakarte, Walter Benjaminek aipatzen zuen heriotza hermeneutikoaren arriskua; izan ere, egunez egun, kaltegielek eta haien konplizeek gertakari oso larriei, hala nola kontaktu direnei, eta haietan zuten parte-hartzeari garrantzia kentzeko esfortzua egin dute (Mate, 2009).

6.3. Enpresaburuaren elkartek

Txosten honi lekukotasunak eman dizkieten elkarrizketetan sumatzen denez, enpresaburuaren eta profesionalen elkartek ez dute erantzun egokirik eman edo berandu egin dute, ez dira batere proaktiboak izan estortzioaren arazoan, eta bakarrik utzi dituzte euren kide mehatxatuak. Honela islatzen da hori: gizarte inguruneak estortzioaren egoerarekiko ulertezintasuna enpresen sarean bertan ere gertatzen zen; enpresaburuaren artean hoztasuna orokorra izan zen eta laguntza espliziturik eza argia izan zen³⁹; eta enpresaburuaren arteko lan eta elkarrizketa topaketetan eta saioetan ez zitzaion estortzioaren arazoari berariaz heldu. Azken batean, mehatxatutako enpresaburuak ez zuten laguntza eraginkorrik sentitu; elkartasuna, korporatiboa izan baino gehiago, antzeko egoeran zeudenen zirkuituetara mugatu zen gehienetan (segurtasun-neurriak sartzea, eskolta armatuak laguntzea).

Ez dator batere bat —positiboki, kasu honetan— enpresen irudi horrekin, ordea, elkarrizketetan finantza-eta zerbitzu-enpresa handiei buruz ematen dena; izan ere laguntza erradikala eta eraginkorra eman zieten mehatxatuta zeuzkaten zuzendariak. Jarrera hori hainbat modutan gauzatu zen: segurtasun-neurri orokorrak ezartzea eta beste neurri personal batzuk eskaintzea, lantokietarako joan-etorriak erraztea, eta abar. Jokabide hori azaltzen duten zenbait arrazoi daude, hala nola erakundeak mehatxuen erantzukizuna hartzea, berez pertsonalak izan beharrean korporatiboak zirela ulertuta; estortzio-mekanismoa masibo bihurtzea —eskutitzak bidaltzeko kodeak erabiliz, informazio-iturriak identifikatuz, eta abar—, paradoxikoki, horrek protokolo baten arabera erantzun eraginkorragoa ematea ahalbidetzen baitzuen edo, haien negozioen tamainagatik, mehatxuari aurre egiteko baliabide materialak eta giza baliabideak —euren segurtasun-zerbitzuak— edukitzea.

Ikuspuntu instituzionaletik, euskal enpresaburuak, euren erakundeak buru, orokorrean abertzaletasun neurritsuaren ideien aldekoak izanik, esplizituki agertu ziren estortzioaren aurka eta erakunde autonomikoek egiten zuten lana babesten zutela adierazi zuten aldian behin, une batzuetan nekea ere adierazi arren, gizarte laguntzarik ezagatik eta babesgabetasuneko giroa bizitzeagatik. Hori dela-eta, esan gabe ulerker agertu ziren bahitu eta mehatxatutako enpresaburuaren drama pertsonaletarako «irtenbideak» biltzeari buruz. Polemika politikoetatik kanpo geratzen saiatu dira —salbuespen errespetagarri, baliotsu eta adoretu batzuk egon badira ere. Inhibizio horrek, agian, ETaren estortzio-sarearen kriminalitate antolatuaen aurka defendatzeko estrategiak definitzeko behar ziren analisiak eta erabakiak saihestu edo moteldu zituen. Bestalde, eta haien posibilitateak mugatuak zirela jakinik diogu, ez zuen baliatu bere ahalmen korporatiboa era planifikatu eta zorrotzean sare kriminala ulertzeko eta geldiarazteko azterlanak, txostenak, lekukotasunak, adierazpenak edo irizpideak emateko, mehatxatutako enpresak eta enpresaburuak babesteko behar zen giroa sortzeko, edo erakunde publikoen eta gizartearen beraren sentsibilizazio handiagoa bultzatzeko.

Estortzioak iraun eta areagotu arren, euskal enpresaburuaren erakundeek tregoen balorazio ona egin zuten eta horrek, une batzuetan, liskar dialektiko latzean jarri zituen CEOEekin. Euskal abertzale ez ziren enpresaburuak, erakunde tradizionalak ordezkatzeko ez zituztela sentitzen zuten eta haiek estortzioaren eta indarkeriaren gaiari heltzeko moduarekin ados ez zeudenez, euren erakundeak sortu zituzten 2000ko

³⁹ Zehaztu egiten da, esaterako, hainbat urtez, euskal patronaleko kideek Nafarroako enpresaburuaren erakundera jo zutela laguntza biltzaile (laguntza, aholkularitza...), haietan mehatxu eta estortsioko egoerak hartzeko biderik ez zegoelako.

---

bigarren hamarkadaren bigarren erdian. Azken urteetan, ETaren ahultasun operatiboa ezagututa eta iritzi publikoa hura desagertzearen aldekoa izanik, enpresaburuek estortsioaren aurkako salaketa biziak eta orokorrak egin zituzten. Aipamen berezia merezi du Nafarroako Enpresaburuen Konfederazioaren portae-rak, polizia-kidegoekin hitz eginda estortsioaren aurka izan zuten ekintza proaktiboagatik, baina baita hain ezagunak edo adierazgarriak ez diren beste elkarte batzuenak ere, hala nola Goierriko Herriaren Ekintza Fundazioarenak, zeinek jarrera irmoak hartu baitzituzten egoera oso zailetan.

6.4. Estatuak

Estatuak herri-subiranotasunaren ordezkaria da, herritarren eskubideen bermatzailea, pertsonen bizitzarako oinarrizko eta funtsezko zerbitzuak ematen dituena. Indarkeriazko egoeretan, mehatxua edo jarduera zehatza ahal den neurrian saihestea, hura sortzen duen terrorismoa desagerraraztea, biktimek dauzkaten eskubideak betetzea ahalbidetzea eta indarkeriaren ondoren gizartea berroneratzeko prozesu osoa ondo garatzen eta azkenean arrakasta izaten politikoki eta judizialki lagunduko duten neurriak ezartzea eta gauzatzea bilatzen duten neurriak (politikoak, judizialak, polizialak...) modulatzeko aukera dauka. Horretarako zilegitasun berezia dauka zeinak, esaterako, indarkeriaren erabileraren monopolioa eta zeregin hori betetzeko tresna hertsatzaile egokiak —polizialak eta judizialak— zabaltzeko aukera baitakartza. Egia da elkarrizketetatik jarduera polizial batzuk ondorioztatzen direla, errazenetatik, hala nola komunikazioen kontrola, segurtasuneko babesgailurik konplexueneraino, eta lortutako erantzuna, aholkularitza eta babesaren denboraren poderioz hobetu direla pixkanaka, baina egia da, era berean, haien kudeaketa —haien profesio-naltasunak hainbat kritika jasotzen ditu— eta emaitzak ez direla behar bezain onak izan ETAk jardun zuen denbora osoan. Estatuaren Segurtasun Indar eta Kidegoek informazio bolumen handia zeukaten ETaren egiturei buruz, finantza-aparatua barne, baina «berunezko urte»etan haien lehentasuna aktibistak atxilotzea eta komandoak desegitea zen. Lehenengo hamarkadetan batez ere, elkarrizketatutako batzuek euren egoera salatu behar zuten zalantza egiten zutenean, beldurragatik ez ezik, ekintza hori nolabait antzua zela sentitzen zutelako ere ez zuten egiten. Sokoako zuloan informazio ekonomikoa aurkitu (1986), Bidarten goi-kargu terroristak harrapatu (1992), 90eko hamarkadan estortsio-sareak desegiten arrakastak izan eta, batez ere, nazioarteko komunitateak mehatxu jihadistaren ondorioz erakunde terroristak ekonomikoki itotzeari arretra gero eta handiagoa jarri ondoren baino ez zen hori aldaketak izaten hasi.

Ez da posible izan milaka pertsonak ETaren —baita FRAPen eta GRAPOren— mehatxu eta xantaia ekonomikoa pairatzea saihestea. Estatuak bere betebeharrak eraginkortasunez bete ezin duen defendatzaile gisa agertzen da, gabezia hori esplizituki ere onartuta. Joan den mendeko laurogeiko hamarkadari buruzko lekukotasunek egitate hori jasotzen dute eta, hala, enpresaburu batzuek euren atsekabea eta dezepzio handia adierazten dituzte Estatuaren ordezkariak —hala nola gobernadore zibilek eta poliziaren probintzia-komisarioek— Euskal Herritik alde egitea gomendatzen zutenean, jasaten zuten mehatxuaren aurkako erantzunik eraginkorra zelakoan —eta, batzuetan, xantaiari amore ematera gonbidatu ere.

Egindako salaketak oso gutxi dira, eta eraginkortasun urrikoak. Alde batetik, mehatxuak eragiten zuten beldurrak atzera eragiten zuen. Bestetik, haren eraginkortasunarekiko mesfidantzak ere ez zuten hura hauspotzen. Baina kontua da polizia-indarretara eurretara —autonomikoak nahiz estatu-koak izan— jotzen zenean ez egiteko aholkatu ohi zietela haiek. Haren kasua salaketarekiko bide paraleloetatik izapidetzen eta kudeatzen zen. Badirudi Estatuak berak gainerako gizartearen antzera erantzuten duela, delitua ezkatuzten lagunduz —nahi gabe seguruenik baina era aktiboan, edonola ere. Egoera horren aurrean, estortsioa publikoki salatzea gomendatzen zuen, hain zuzen ere, enpresa-zuzendariren batek, zenbait zio zirela-eta, antza, isilarazita, gertatuko ez balitz bezala utzi nahi zen arazo bat ikusarazi eta agerrarazteko estrategia argi gisa.

Auziperatu edo epaitu ziren kasu bakanetan, salbuesgarri gisa, premiazko egoera edo beldur gaindiezina alegatu zituzten biktimek, eta absolbitu egin zituzten. Estatuak, ordainketa zigor-kodean tipifikatutako banda armatuari laguntzeko delitua izan arren, kontzienteki jardun zuen hura jazartzea eta espetxe-zigorrek ekarriko zituzten kondena-epaiak lortzea estortsioa jasaten zuten biktimek berez pairatzen zutenari erantsitako bidegabekeria izan zitezkeela jakinik. Jurisprudentziaren interpretazio hori ezin da bereizi prebenitzeko eta biktimak babesteko lanetan zeuden gabezia larrietatik.

Berez, Estatuaren oinarrizko betebeharrak estortsioa ahalik eta gehien galaraztea eta hura gertatzen denean mehatxatuak babestea da, biktimak egotea saihesteko. Hura amaiarazterik ez daukan heinean,

derrigorrezkoa dauka halako egoeretan estortsioa jasaten dutenekin ulerkorra izatea, egoera horiek, zuhurtasunez, estortsioa ordaintzea ez-errudun bihurtzen baitute. Azken hori, oinarri hartuta arrazoi zibikoengatik bere bizia arriskatzeko jarrera heroikoa hartzen duena goraipa dezakeela, baina ez liokeela halakorik eskatu behar, eskakizun horrek biktima izanarazten baitu norbait beste biktima batzuk egotea saihesteko (manipulazio zorrotza), xantaiari amore ematen badio kaltegiletzat hartua izateko aukeraren aurrean utzirik. Irizpide orokor horrek dagozkion politika judizialak, fiskalak eta polizialak ekarri behar lituzke. Poliziaren lehentasunezko zereginak estortsioa galaraztea bilatzen dutenek izan behar lukete. Horiek ondo beteta, normala da herritarren diru-ekarpenak, banda terrorista bati, hala nola ETArri, iristen zaizkionak, zaintzea. Norberaren borondatez laguntzearen arrazoizko susmoa dagoenean ere logikoa da orduan kasua eremu judizialera pasatzea, baina hura argia ez bada kondenarik ez egoteko aukera izanik⁴⁰. Arazo hau ere gerta liteke: epaiketa batek frogatzen badu xantaiari borondatea derrigortzen duen hertsapen bategatik amore eman zaiola, nola pentsatu behar litzateke argi eta garbi biktima denaren konponketarako eskubidea, alde ekonomikoa barne? Neurri fiskalei dagokienez, egia da ezin zaiola Estatuari eskatu hertsapena dagoenean haiek bete gabe uztea baliozkotzat jotzea, baina arrazoizkoa dirudi, ordea, ulerkortasun juridikoa egoteak, eta ez ezjakintasun ofizial hutsa, hertsapen horren proportzioan.

---

40 Zenbait elkarrizketatuk euren esperientzien edo judizialki ikertutako pertsonengandik zuzenean ezagututako esperientzien berri eman dute. Pertsona horiei deklarazioa hartu zitzaizen Auzitegi Nazionalean, gero auzipetu ez bazituzten ere.

---

7. Administrazio publikoentzako gomendioak

7.1. Abiapuntua eta helburua: biktima izatea aintzatestea

Gure artean talde terroristen estortsio ekonomikoa jasaten duten pertsonen errealitateari buruzko esku-haritze ororen abiapuntua, premiaz eta berehala, terrorismoaren biktima direla aintzatestea da.

Estatuan horri buruz dagoen legedia, funtsean, hau da:

- 29/2011 Legea, irailaren 22koa, terrorismoaren biktimak aintzatetsi eta haiei osoko babesa ematekoa.
- 671/2013 Errege Dekretua, uztailaren 6koa, 29/2011 Legearen Erregelamendua onartzen duena.

Eta EAEn indarrean dagoena hau dela esan daiteke:

- 4/2008 Legea, ekainaren 19koa, Terrorismoaren biktimei aitorpena eta erreparazioa egitekoa.
- 12/2016 Legea, uztailaren 28koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean arrazoi politikoengatiko indarkeriaren ondorioz giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei erreko-nozimendua eta ordaina emateari buruzkoa.
- Dekretuak: 55/20110; 290/2010; 107/2012; 426/2013 eta 157/2014.

Gomendioa

Bi gorputz juridikoak (eta dagozkien administrazio-prozedurak) sakonki berrikusi, zuzendu eta doitu behar dira, gure artean bost hamarkadaz talde terroristen estortsio ekonomikoa pairatu duten pertsonak eskubide osoz terrorismoaren biktima aitortuak izatea ahalbidetu ahal izateko. Eta abiapuntua horixe izanik, ondoren —orriotan berehala egingo denez— haien egia, justizia eta ordainerako eskubideak emateko moduari buruzko arazoa mahai gainean jartzea ahalbidetzen baitu, aldi berean egiaztatzen da era berean ezarri behar diren neurri guztien azken helburua dela, biktimei ordaintzeko aktibatuko diren mekanismoek haiek aintzatesteko prozesuak berrelikatzeke balioko baitute.

7.2. Funtsezko kontu bat: Nola itzultzen dira biktima horien eskubideak?

Topikoa da ia biktimek egia, justizia eta konponketa merezi dutela esatea baina, zer esan nahi du horrek zehazki eta nola aplikatu kasu honetan? Horretarako estrategia baliogarria izan daiteke biktimeen eskubideak jorratzen dituzten nazioarteko formulazioetara jotzea eta gure errealitate zehatzera nola aplikatu aurkitzea.

Puntu honetan, ordea, arreta berezia eskatu nahi dugu txosten honek aztertzen dituen biktimengan biltzen diren inguruabar berezietarako (pribatizazioa, estigmatizazioa, eta abar); izan ere, era esanguratsuan baldintzatzen dute eskubide horiek gauzatzeko aukera, kasu askotan kaltetutako pertsonak nahi ez izatea gerta daitekeelako. Hori dela-eta, hartzen diren erabakietan biktimeen iritzia kontuan hartu behar da eta eskubideak kudeaketa personalizatuaren bidez eskuratu behar dira. Bi kontuak azpimarratuko ditugu bereziki egia judizialaz eta ordain ekonomikoaz hitz egitean.

7.2.1. Egia

Egiarako eskubidea, gertatutakoa ahalik eta ziurtasunik eta zehaztasunik handienaz jakiteko eskubidea, estortsioaren kasuan, ez dago behar bezain babestuta, ez esateko erabat bete gabe dagoela. Luzaroan, txosten honetan ikusi dugu eta gaur egun ere egiazta dezakegu, xantaia ekonomikoa isildu egin dute, zenbait arrazoiengatik, hari lotutako subjektu ia guztiek (biktimek eurek, kaltegielek, bitartekariak, Estatuak eta gizarte

osoak). Hasierako isiltasun hori dela-eta —ez da salatzen, ez da aitortzen, ez da ezagutarazten, ez da horretaz ezer jakin nahi— oso zaila da legezko prozedurei (egia juridikoa), azterlan akademikoei (egia historikoa) edo bizipenen kontakizunei (lekukotasunaren egia) ekitea. Gertatutako lehen kasuetatik ia bost hamarkada igaro ondoren, lan hori hasteke dago ia. Ez dakigu nor izan diren biktima, ez nor kaltegile, ez nor laguntzaile, ezta bidegabekiaren neurri ekonomikoa zein izan den. Txosten hau ekarri duen ikerketa hurbilketa partziala baino ez da, ahalegin bat, euskal gizarteak aurrean daukan prozesu luze horretan. Jakin badakigu zer arazo dagoen egia hori ñabardurarik gabe eskatzearen azpian. Biktimek, behintzat, dakartzan ondorio moral, judizial eta ekonomikoengatik, nahi ez duten atzeraeragina eskatzen du berez. Berriz ere, zenbait arazo sortzen dira, hala nola biktimak derrigorrez kontuan hartzea, nola edo hala, erreklamazioa zehazteko, eta, ordaindu dutenentzat, egiaren arazoa justizia bizitzeko ala birbiktimizatzeko aukera den seriooki pentsatzea.

Gomendioak

- Gure artean bizi izandako estortzio ekonomikoaren errealitateaz publikoki hitz egitea ahalbidetuko duten jardura zehatzak sustatzea, seguruenerik iraganaren memoria kritiko eta demokratikoa partekatzeke sustatzen ari diren proiektuetan txertatuta.
- Estortzio ekonomikoaren eremuan gertatutakoa ikertzeko, argitzeko, jakinarazteko eta aintzatesteko proiektuak bultzatzea, dauzkan dimentsio guztietan sakonduz:
  - Historikoa: bai makro bai mikroestortzioarena.
  - Juridikoa: legediaren eta jurisprudentziaren analisi sakona.
  - Etikoa: kasuen analisi etikoa.
  - Soziologikoa: delitu hori egitea erraztu edo oztopatu duten gizarte aldagaien eta haren aurrean laguntzeko eta isiltzeko jarreraren analisia.
  - Politikoa: alderdien analisia praxi politikoaren eremuari arreta berezia jartzeko, haien adierazpen publikoetatik harago joanda.
  - Ekonomikoa: enpresa esanguratsu batzuen kasu-analisia estortzioak produkzio-arlo jakinetan enpresen eta sindikatuen erabakietan izandako eraginean kualitatiboki sakontzeko.
  - Nazioarteko eremuko beste kasuekin zorrozki erkatzeko ikuspegia hartzea.

7.2.2. Justizia

Justiziarako eskubidea ez da gehiago bete, are gutxiago baizik. Estortzio ekonomikoaren biktimek ez dute hura eraginkortasunez eskuratu. Elkarrizketatuen lekukotasunetik jaso denez, maiz eta zenbait arrazoiengatik, polizia kidegoek eurek gomendatu dute gertakariak ez salatzea eta ofiziozko jardura judizialak oso urriak izan dira. Hala, kontraesan hau daukagu: estortzioa, izatez, ETaren aurkako borrokan epaiketa eta kondena gutxien pilatzen dituen delitua da, alde handi batez, gehien egin dena izan arren. «Justizia berdintasunez eta eraginkortasunez eskuratzeak» esan nahi duenaren alderdi zehatzetara hurbiltzen bagara, ikusiko dugunez, ez da informazio egokirik eman pairatutako delituaren kontra dauden baliabideei buruz, ez da neurririk hartu biktimei eragozpenak minimizatzeko, ez zaie laguntza egokirik eman eta, azkenik, ez dira erabili biktimek euren eskubidea erabili ahal izateko bitartekoak.

Gomendioak

- Estortzioaren biktimentzako berariazko laguntza-zerbitzua justizia eskura dezaten.
- Argitu gabe dauden estortzio kasuak, hots, gehienak, argitzen laguntzeko berariazko ikerketak egitea.

7.2.3. Konponketa

Hirugarrenik, sufrututako kaltea konpontzeko eskubidea dago. Eskubide hori zenbait modu osagarritan zabaltu eta babes daiteke.

- Itzultzea, ahal den neurrian, biktima estortzioa jasan aurreko egoerara itzularaztea eskatzen duena. Ordaintzeari uko egiteagatik hildako pertsonen ezinezko berpizteaz hitz egin gabe, bahituak

---

izan zein ez, emandako dirua ere ez da itzuli —arazo eztabaidagarria baina, gutxienez, hari buruz hausnartu behar litzateke— eta mehatxuari ihesi utzi zen bizilekura itzultzearen inguruan ere zailtasun eta eztabaida asko daude, hari lotutako herritar-eskubideak, hala nola botoa, berreskuratzeari buruz hitz egin gabe. Berez, hiltzeko balio izan zuen dirua eman zuenari itzultzeak talka egiten du, gizartearen sentikortasunarekin ez ezik, biktima guztiak bildu behar dituen justiziaren zentzuarekin ere. Bestalde, zorrozki aztertu behar litzateke ordaindu zuenak pairatu zuen hertsapen maila (premiatzko egoera, beldur gaindiezina), eta harentzat penagarria litzateke hori. Hauek izan litezke arrazoizko ordainak: a) erakunde publikoak eta gizarteak egin zuenagatik benetan errugabetzea; eta b) ondoren aipatzen diren gainerako konponketa neurriak bereizkeriarik gabe eskaintzea.

- Kalte-ordaina, kasu bakoitzaren larritasunaren eta inguruabarren proportzioan, kalte fisikoen edo mentalen, aukera profesionalen galeren edo kalte moralen ebaluazio ekonomikoak dakarren zailtasunaz gain, kalte materialetan, lortu gabeko irabazietan eta laguntzak (juridikoak, medikoak, psikologikoak eta sozialak) eragindako gastuetan ere ez da ia aplikatu.
- Arreta medikoa eta psikologikoa biltzen dituen errehabilitazioa, eta zerbitzu juridikoak eta sozialak ere ez dira aplikatu estortsio kasu askotan.
- **Beste alderdi batzuk ere sartzen dira ordainean. Aipatu diren gertakarien egia eta ondorio judizialak ez ezik, beste bide batzuk ere badaude, hala nola delitua egiten jarraitzea galarazteko neurri eraginkorrak —bete egiten da hori orain, ETAk bere jardura eten zuenetik—, biktimen duintasuna berrezartzeko adierazpen ofizialak, eta haiek aintzatetsi eta omentzeko ekitaldiak —terrorismoaren biktimei buruz egiten dira orokorrean, eta haien artean ez dira estortsioaren biktimak berriaz gogoratzen—, kaltegielek barkamena publikoki eskatzea, gertakariak aitortzea eta erantzukizunak euren gain hartzea —gehienek eta kolektiboki hori egiteari uko egiten diote—, giza eskubideei buruzko hezkuntza-programetan estortsioa sartzeari —sintomatikoa da geletan euren lekukotasuna ematen dutenen artean delitu horren biktimarik ez egotea.**
- Azkenik, kasu honetan ez errepikatzen bermeak ez dira bereziki esanguratsuak, estortsioa egiten zuten taldeak desagertu baitira.

Gomendioak

- Estortsioaren biktimentzako laguntza eta konponketarako programak hastea edo programak, kasu honetan bezala, egungo legedian babesik ez duten biktimentzat osatzea.
- Geletako lekukotasunetan estortsioaren biktimak sartzeari.
- Estortsioaren biktimak aintzatezteko (eta, kasuan kasu, omentzeko) ekitaldi publikoak egitea.

Erraz ikusten denez, emaitza etsigarria da. Oso esanguratsua da Espainiako legedia, terrorismoaren biktimei dagokienez, hain garatuta eta osoa izanik, ETAk egindako estortsioari dagokionez hain pobrea izatea. Esan daiteke horrela oinarritzko lege-printzipio bat urratzen dela, bereizkeriarik eza, alegia.

7.3. Alderdi juridiko oso korapilatsua: estortsioa jasaten duenaren jarduna inguratzen duten delituak

Estortsioa jasan ondoren, xantaia terroristari amore ematen duen pertsonaren jokabideak bi delitu ekar ditzake:

- Terrorismoari laguntzekoa (1995eko Zigor Kodearen 576. artikulua), haren finantzatzaile gisa.
- Agintariei delitu bat salatzen betebeharra ez betetzeko (1995eko Zigor Kodearen 450.2 artikulua).

Ikus dezagun labur.

a) Talde armatuari laguntzeko delitua

Egungo egoeran (1995eko Zigor Kodearen 576. artikulua), estortsioa jasan eta xantari amore eman ziona talde armatuaren laguntzailea da -finantzatzaile gisa- eta, kasurik onenean, haren kondena murriztuta gera daiteke frogatzen diren aringarrien arabera. Horrek dirauen bitartean, oso zaila da estortsio ekonomikoaren biktimen egoera pertsonala, soziala eta legezkoa hobetzea.

Estortsioa jasan duenarengan biltzen diren inguruabar bereziak legez aintzatetsi behar dira pertsona hori guztiz errugabetu ahal izateko. Bi modutan egin daiteke hori:

Delituaren definizioan klausula bat sartuz, halako delitua subjektuak finantzaketa talde terroristari laguntzeko asmoz egiten duenean baino gertatzen ez dela adieraziz (hori ez da gertatzen estortsioa jasan eta xantaiari amore eman dion pertsonaren kasuan).

Egungo definizioan «premiatzko egoeran» edo «beldur gaindiezina»ren ondorioen pean parte hartu duela nabarmentzen duenean estortsioa jasan duen pertsonaren erantzukizuna salbuesteko klausula bat sartuz, egoera horietan, xantaiari amore emateari uko egitearen izaera heroikoa eta supererogatorioa (eta, ondorioz, judizialki eskatzerik ez dagoena) azpimarratuz.

Bi kasuetan, zenbait mekanismoren bidez bada ere, estortsioa jasaten duen pertsona zigorretik salbuetsita geratuko litzateke. Ohartarazi behar da bi egoeretan biktimari ez litzaiokeela kenduko zigor-prozesu oso desatseginetan parte hartzeko aukera, emaitza errugabetzea balitz ere.

b) Salatzeko betebeharra ez betetzeko delitua

Bigarren delitu hau aplikatzeko zailtasun handiak daude; izan ere, salaketarik ezaren eta delitua egitearen arteko kausa-erlazioa dagoen kasuei baino ez dagokiela dirudi eta, beraz, hura egitea prebentzioz ekidingo luketen inguruabarretan baino ez litzateke aplikagarria, eta ez, kasu honetan bezala, hura egin den kasuetan.

Edonola ere, juridikoki korapilatsua den arazo bat daukagu berriz ere eta, seguruenik, berarentzat izugarri desatseginak liratekeen egoeretan sartuko luke biktima..

Gomendioa

- Aipatu diren Kode Zibilaren artikulua sakonki berrikusi behar dira, estortsioaren biktima bere erantzukizun penaletik salbuetsi eta dagokion prozedura juridikoan nahastuta gerta daitekeen inguruabar desatseginak ahalik eta gehien arintzeko.

Etorkizuneko egoerarako proposatzen da hau, noski, legediak ez baitu atzeraeraginezko izaerarik. Ondorioz, iraun egingo luke azterlan honetan gertatutako kasuetarako egia judizialaren puntuan aipatu arazoak, iraganari dagozkiolako.

---

8. Bibliografía

Monografiak

- ALMENARA, Vicente (2015): *Tras el infierno. Hay vida después de un atentado de ETA*, Madril, Última Línea.
- ALONSO, Martín (koord.) (2012): *El lugar de la memoria. La huella del mal como pedagogía democrática*, Bilbo, Bakeaz.
- ARANZADI, Juan (2001): *El escudo de Arquíloco. Sobre mesías, mártires y terroristas. Sangre vasca*, Madril, Antonio Machado Libros, I. lib.
- ARDANZA, José Antonio (2011): *Pasión por Euskadi: el compromiso del lendakari que gobernó para todos los vascos*, Bartzelona, Destino.
- ARENDETT, Hannah (1981): *Los orígenes del totalitarismo*, Madril, Alianza Editorial. ARISTOTELE (1988): *Ética nicomáquea*, Madril, Gredos.
- ARTETA, Aurelio (2010): *Mal consentido. La complicidad del espectador indiferente*, Madril, Alianza. (2012): *Tantos tontos tópicos*. Bartzelona, Ariel.
- GIZA DUINTASUNAREN ALDEKO ELKARTEA (2005): *La mayor conculcación de los derechos humanos de la historia vasca tras la guerra civil*, Bilbo, ADDH.
- AUBENQUE, Pierre (1999): *La prudencia en Aristóteles*, Bartzelona, Crítica.
- AULESTIA, Kepa (1993): *Días de viento sur. La violencia en Euskadi*, Bartzelona, Antártica/Empuréis. (2005): *Historia general del terrorismo*, Madril, Aguilar.
- BILBAO, Galo (2007): *Víctimas del terrorismo y reconciliación en el País Vasco*, Bilbo, Bakeaz. (2008): *Por una reconciliación asimétrica*, Bilbo, Bakeaz. (2013): «Con mapas propios por los territorios del sufrimiento», BILBAO, Galo, F. Javier MERINO eta Izaskun SÁEZ DE LA FUENTE: *Gesto por la Paz. Una historia de coraje cívico y coherencia ética*, Bilbo, Bakeaz, 113.-156. or.
- BILBAO, Galo, Xabier ETXEBERRIA, Izaskun SÁEZ DE LA FUENTE eta Francisco Javier VITORIA, (2004): *Conflictos, violencia y diálogo. El caso vasco*, Bilbo, Deustuko Unibertsitatea.
- CALDERÍN, Juanfer F. (2014), *Agujeros del sistema. Más de 300 asesinatos de ETA sin resolver*, Gasteiz, Ikusager.
- CALLEJA, José María (1999): *La diáspora vasca. Historia de los condenados a irse de Euskadi por culpa del terrorismo de ETA*, Madril, Aguilar. (2006): *Algo habrá hecho. Odio, miedo y muerte en Euskadi*. Madril, Espasa Calpe/Fundación Víctimas el Terrorismo.
- CAMPS, Victoria (2012): *El gobierno de las emociones*. Bartzelona, Herder.
- CUESTA, Cristina (2000): *Contra el olvido. Testimonios de víctimas del terrorismo*, Madril, Temas de Hoy.
- ELIAS, Norbert eta John L. SCOTSON (1994): *The Established and the Outsiders. A Sociological Enquiry into Community Problems*, London, Sage.
- ETXEBERRIA, Xabier (zuz.) (2001): *Enfoques de la desobediencia civil*, Bilbo, Deustuko Unibertsitatea (2012): *Virtudes para convivir*, Madril, PPC. (2013): *La educación para la paz reconfigurada: la perspectiva de las víctimas*, Madril, Los Libros de la Catarata.
- FUNES, María Jesús (1998): *La salida del silencio. Movilizaciones por la paz en Euskadi, 1986-1998*. Madril, Akal.
- GESTO POR LA PAZ - BAKEAREN ALDEKO KOORDINAKUNDEA (GERNIKA-LUMO)-BAKEAREN ARBOLA (2014): *Rompiendo el silencio. 25 urte bakegintzan (1988-2013)*, Gernika, Gesto por la Paz - Bakearen aldeko Koordinakundea (Gernika-Lumo)-Bakearen Arbola.

- GOFFMAN, Erving (2003): *Estigma. La identidad deteriorada*, Buenos Aires, Amorrortu. GÓMEZ MORAL, Ana Rosa (2013): *Un gesto que hizo sonar el silencio*, Bilbo, Gesto por la Paz-Bakearen aldeko Koordinakundea. GUERRA GARRIDO, Raúl (1990): *La carta*, Bartzelona, Plaza Janés. (2007): *Lectura insólita de El Capital*, Madril, Alianza.
- HALBWACHS, Maurice (2004): *Los marcos sociales de la memoria*. Madril, Anthropos. HELLER, Ágnes (1990): *Más allá de la justicia*, Bartzelona, Crítica.
- IGLESIAS, María Antonia (2009): *Memoria de Euskadi*, Madril, Aguilar.
- LEVINAS, Emmanuel (2011): *De otro modo que ser o más allá de la esencia*, Salamanca, Ediciones Sígueme.
- MACINTYRE, Alasdair (1987): *Tras la virtud*, Bartzelona, Crítica.
- MARRODÁN, Javier (zuz.), Gonzalo ARALUCE, Rubén ELIZARI, Rocío GARCÍA DE LEÁNIZ, María JIMÉNEZ eta Roncesvalles LABIANO (2015): *Relatos de plomo. Historia del terrorismo en Navarra. La sociedad contra ETA*, Iruña, Nafarroako Gobernua, III. lib.
- MARTÍNEZ, Iñaki (2013): *Arrestí*, Donostia, Hiria.
- MATE, Reyes (2009a): *Medianoche en la historia. Comentarios a las tesis de Walter Benjamín "sobre el concepto de historia"*, Madril, Trotta. (2009b): *La herencia del olvido: ensayos en torno a la razón compasiva*, Madril, Errata Naturae.
- MOLINA, Fernando eta José Antonio PÉREZ (ed.) (2015): *El peso de la identidad. Mitos y ritos de la historia vasca*, Madril, Marcial Pons.
- NUSSBAUM, Martha (2014): *Emociones políticas: ¿por qué el amor es importante para la justicia?*, Bartzelona, Paidós.
- PASCUAL, Esther (koord.) (2013): *Los ojos de otro. Encuentros restaurativos entre víctimas y ex miembros de ETA*, Santander, Sal Terrae (2. argit.).
- PÉREZ, Kepa (2008): *Secuestrados. Símbolos de libertad*, Bilbo, Giza Duintasunaren Aldeko Elkartea, [[http://www.addh.org.es/SECUESTRADOS %20.pdf](http://www.addh.org.es/SECUESTRADOS%20.pdf)]
- PÉREZ, Kepa eta Lidia SEÑARÍS (2012): *Habla la dignidad, hablan las víctimas*, Bilbao, Giza Duintasunaren Aldeko Elkartea.
- REINARES, Fernando (2001): *Patriotas de la muerte. Quiénes han militado en ETA y por qué*, Madril, Taurus.
- RICOEUR, Paul (1985): *Temps et récit III: Le temps raconté*, Paris, Seuil (1999): *La lectura del tiempo pasado. Memoria y olvido*, Madril, Arrecife UAM. (2003): *La memoria, la historia y el olvido*, Madril, Trotta.
- RHONHEIMER, Martin (2000): *La perspectiva moral. Fundamentos de la ética filosófica*, Madril, Rialp.
- SÁEZ DE LA FUENTE, Izaskun (2002): *El Movimiento de Liberación Nacional Vasco, una religión de sustitución*, Bilbo, Desclée de Brouwer. (2011): *La opinión pública vasca ante la violencia de ETA. Una mirada retrospectiva*, Bilbo, Bakeaz (Escuela de Paz, 23). (2013): «El drama de la violencia de persecución en el País Vasco», Galo BILBAO, F. Javier MERINO e Izaskun SÁEZ DE LA FUENTE (2013): *Gesto por la Paz: una historia de coraje cívico y coherencia ética*, Bilbo, Bakeaz.
- SANTOS, Doroteo (2009): *El miedo social en el País Vasco en relación con el terrorismo de ETA*, Bilbo, Bakeaz (Escuela de Paz, 16).
- YBARRA, Javier de (2003): *Nosotros los Ybarra*, Bartzelona, Tusquets. YBARRA, Gabriela (2015): *El comensal*, Madril, Caballo de Troya.
- YOUNG, Iris Marion (2011): *Responsabilidad por la justicia*, Madril, Morata.

Aldizkarien artikulak

- ABADIE, Alberto, eta GARDEAZABAL, Javier (2003). «The economic costs of conflict: A case study of the Basque Country», *The American Economic Review*, 93. zk., 113-132
- CALVO ÁLVAREZ, Felipe (2007): «La naturaleza práctica de los actos supererogatorios», *Civilizar*, 7. zk., 225.-238. or.
- CASQUETE, Jesús (2003): «Norbert Elias: ensayo teórico acerca de las relaciones entre establecidos y forasteros», *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS)*, 104. zk., 213.-218. or.
- CENTENO, Juan Carlos (2002): «Ensayo sobre la identidad estigmatizada desde la teoría de Irving Goffman», *Global Media Journal en Español (GMJE)*, 4. zk., 2002ko urtarrila-ekaina.
- DÍAZ ÁLVAREZ, Jesús M.^a (2005): «El héroe realista como modelo moral. Algunas consideraciones sobre la ética de Ortega y Gasset», *Circunstancia*, III. urtea, 6. zk.
- FERNÁNDEZ SOLDEVILLA, Gaizka (2015): «Mitos que matan. La narrativa del “conflicto vasco”», *Ayer- Revista de Historia contemporánea*, 98. zk., 213.-240. or.
- IZA, Sabin (2010): «Testimonio», *Bake Hitzak*, 78. zk., 58.-60. or.
- LEONISIO, Rafael (2013): «Las víctimas del terrorismo en el discurso de los partidos políticos vascos: una aproximación cuantitativa (1980-2011)», *Revista de Estudios Políticos*, 161. zk., 13.-40. or.
- LINK, Bruce G. eta PHELAN, Jo C. (2001): «Conceptualizing Stigma», *Annual Review of Sociology*, 27. zk., 363.-385. or.
- MARTÍN PEÑA, Javier (2013): «Amenazados de ETA en Euskadi: una aproximación al estudio científico de su victimación», *Eguzkilore-Cuaderno del Instituto Vasco de Criminología*, 27. zk., 95.-117. or.

Prentsa-artikuluak

La Vanguardia, *El País* eta *ABC* egunkarien hemerotekaren berrikusketa zabala 1970etik 2011ra bitartean.